

Sant Cugat del Vallès durant el franquisme (1939-1975) Un estat de la qüestió

Jordi Casas i Roca
Doctor en Història per la UPF i president del GEL

Sant Cugat del Vallès, setembre de 2025

Col·labora:

Generalitat
de Catalunya

Diputació
Barcelona

ÍNDEX

0. Introducció.....	5
- El franquisme. El necessari estudi del franquisme a Sant Cugat	
 1. Canvis estructurals.....	9
 1.1. <i>Evolució demogràfica:</i>	
- Conseqüències demogràfiques de la Guerra Civil i l'exili	
- Creixement vegetatiu	
- Impacte de la immigració: pautes dels anys 40 i 50, i dels 60 i primera meitat dels 70	
 1.2. <i>Expansió urbanística:</i>	
- Els barris (Les Planes, La Floresta, Valldoreix i Mira-sol)	
- La urbanització de Sant Francesc (anys 60)	
- Rambla del Cellar, carretera de Cerdanyola i més enllà de la plaça d'en Coll (principis dels setanta)	
 1.3. <i>Economia: agricultura, indústria i serveis:</i>	
- El progressiu declivi de l'agricultura (la vinya): el paper del Cellar Cooperatiu	
- Una teixit empresarial de petites i mitjanes empreses	
- L'arribada de la gran indústria: Condiesel (1961)	
- La gran empresa de serveis: Catalana Occident (1971)	
 2. El primer franquisme.....	15
 2.1. <i>La repressió política (exili, presó, camps de concentració, depuracions, execucions,...).</i>	
2.2. <i>La institucionalització del règim: Ajuntament i altres institucions</i>	
2.3. <i>La imposició ideològica: l'exemple dels noms dels carrers i les places</i>	
2.4. <i>Fam, estraperlo, mercat negre i corrupció</i>	

3. Les institucions franquistes permanents..... 19

- *La FET y de las JONS*
- El sindicat vertical: *Central Nacional-Sindicalista (CNS)*
- Del *Frente de Juventudes* a la *Organización Juvenil de España (OJE)*
- La *Sección Femenina*

4. Les institucions municipals..... 21

- 4.1. *L'Ajuntament: canvis del personal polític al llarg del temps*
- 4.2. *Canvis administratius: uns serveis en creixement.*
- 4.3. *La creació i consolidació de l'ELM de Valldoreix*
- 4.4. *El paper del governador civil*
- 4.5. *La relació amb la Diputació de Barcelona i la Corporació Metropolitana de Barcelona*

5. El paper de l'Església..... 27

- 5.1. *El nacionalcatolicisme: l'Església catòlica com a legitimadora de la Dictadura*
- 5.2. *La funció religiosa de l'Església: la tasca parroquial*
- 5.3. *L'acció social de l'Església: els precedents i l'acció del Casal Parroquial.*
- 5.4. *L'Església com a refugi d'un cert catalanisme: la Comissió Abat Oliba*
- 5.5. *La revista Guia*
- 5.6. *El paper de mossèn Antoni Grierà*
- 5.7. *El Centre Borja (jesuïtes): la biblioteca i el Cinema Fòrum Borja.*

6. La societat santcugatena..... 34

6.1. *El teixit associatiu cultural, esportiu, recreatiu i assistencial*

- *La Unió SantCugatena*
- *El Club Muntanyenc*
- *La Societat Coral La Lira*
- *La Penya Regalèssia*
- *L'Orfeó de Sant Cugat*
- *Els bastoners*
- *Creu Roja*
- *Agrupació Teatral Maragall*

6.2. *Les associacions veïnals: de les velles a les noves Associacions de Veïns (AV)*

6.3. *Les celebracions populars:*

- *Festa Major i el Paga-li, Joan (de Sant Pere a Sant Cugat)*
- *Aplec de Sant Medir*
- *Festa de Sant Antoni Abat*
- *Sant Isidre*
- *Desaparició de les fires de maig i setembre*
- *Els bastoners*
- *La sardana*

6.4. *El jovent:*

- *L'experiència de la Tothomada*
- *Els conjunts dels anys seixanta*
- *La Facultat de Lletres de la UAB*

6.5. *L'art: Sant Cugat, terra d'artistes*

6.6. *Els mitjans de comunicació escrits*

7. L'ensenyament	51
7.1. Uns quants col·legis, però només un de públic.	
7.2. L'arribada de l'ensenyament d'alt <i>estanding</i> : el Viaró	
7.3. Un ensenyament repressiu que nega la llengua del país	
 8. La condició de la dona.....	 54
- <i>La dona com a subjecte de reproducció</i>	
- <i>Submisa i a casa: el paper del Servei Social</i>	
- <i>Sense drets: el necessari permís del pare o del marit</i>	
- <i>Un ensenyament especial: sus labores</i>	
 9. Franquisme sociològic i resistència al franquisme.....	 57
- <i>El desarrollismo i la generació d'un cert consens social</i>	
- <i>Una oposició política inexistent fins al darrer moment</i>	
- <i>La manca d'un moviment obrer organitzat: el conflicte de Condiesel de 1973</i>	
 10. 1975: l'any de la mort de Franco, les coses comencen a canviar.....	 60
 11. A tall de conclusió: buits historiogràfics i vies d'investigació.....	 63
 12. Bibliografia.....	 65

0. Introducció

El franquisme. El necessari estudi del franquisme a Sant Cugat

S'entén per franquisme el període de la història contemporània d'Espanya i de Catalunya, caracteritzat per l'existència d'un sistema polític dictatorial que va prendre el nom del cap de l'Estat, Francisco Franco Bahamonde, i que s'implantà entre 1939 i 1975 com a resultat de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939.

Identificat amb els sectors socials i ideològics vencedors de la guerra –oligarquia terratinent, financera i industrial, Església catòlica i exèrcit-, en l'àmbit internacional el franquisme es vinculà els primers anys a l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista, que havien ajudat de manera decisiva Franco a guanyar la guerra, i de les quals adoptaria models jurídics, components ideològics i símbols polítics. Durant la guerra ja s'anà construint l'entramat que havia de caracteritzar el règim: la constitució del partit únic, la *Falange Española Tradicionalista y de las JONS* (19 d'abril de 1937) i el *Fuero del Trabajo* (9 de març de 1938).

Un cop acabada la guerra, un seguit de normes organitzaren l'Estat totalitari: *Ley constitutiva de las Cortes* (17 de juliol de 1942), *Fuero de los españoles* (17 de juliol de 1945), *Ley del referendum* (22 d'octubre de 1945), i *Ley de sucesión de la jefatura del Estado* (6 de juliol de 1947). Això anà acompanyat d'una legislació repressiva que ja s'inicià durant la guerra: prohibició de tota activitat política i sindical (25 d'octubre de 1936), llei de premsa (22 d'abril de 1938), llei de responsabilitats polítiques (9 de febrer de 1939) i llei de repressió de la maçoneria i el comunisme (1 de març de 1940).

Aquesta legislació es va mantenir fins al 1957, fou l'etapa en què el franquisme va imposar una dura repressió contra els vençuts¹ i en el terreny econòmic va aplicar la política de l'autarquia, una nova política econòmica que va implicar un estancament tant de la producció agrícola com de la industrial, les quals almenys fins al 1951 assoliren índexs inferiors als prebèl·lics. Va ser una etapa, un cop derrotades les potències de l'Eix (1945), d'aïllament internacional.

Durant aquests anys inicials Catalunya va patir l'abolició de l'Estatut d'Autonomia (abril de 1938), va ser sotmesa a una dura repressió política i cultural, va veure prohibit l'ús públic de la llengua i el president de la Generalitat Lluís Companys va ser afusellat (15

¹ Es calcula que la pèrdua de la guerra suposà a Catalunya l'exili d'unes 225.000 persones, la meitat de les quals tornà en els següents anys, i l'execució d'unes 4.000, execucions que arribaren fins ben entrats els anys cinquanta.

d'octubre de 1940). Tot i amb això, a part de la resistència armada dels maquis, que va durar fins al 1948, es produïren brots de resistència popular, com fou el cas de la vaga dels tramvies de Barcelona del març de 1951, seguida d'una vaga general, que va ser una resposta a l'encariment de la vida, els baixos salaris i la carestia de subsistències. Va tenir ressò a Euskadi i Navarra (abril-maig de 1951) i Madrid (maig de 1951).

Durant la primera meitat dels anys cinquanta, en el marc de la guerra freda i la política de blocs, es produí el reconeixement internacional del franquisme: concordat amb la Santa Seu (1953), pacte amb els Estats Units d'Amèrica (1953) i entrada del règim a l'ONU (1955). El manteniment de la crisi econòmica i social obligà el règim a fer un canvi brusc d'orientació: canvi de govern el febrer de 1957, amb l'entrada de dos significats membres de l'Opus Dei. Tot plegat es concretà en el Pla d'Estabilització de 1959. La introducció de criteris doctrinals de liberalisme econòmic va permetre l'expansió dels anys seixanta (el *desarrollismo*). Això obligà a racionalitzar l'administració franquista: *Ley de régimen jurídico de la administración del Estado* (1957), *Reglamento de las Cortes* (1957), *Ley de orden público* (1959), *Ley general tributaria* (1963), *Ley de asociaciones* (1964), *Ley de prensa e imprenta* (1966) i, sobretot, la *Ley orgànica del Estado* (1967).

A Catalunya aquesta etapa va comportar una reindustrialització del país i l'arribada en massa d'una immigració procedent de les zones agrícoles de l'Estat, especialment Andalusia, la qual cosa afectà el conjunt de la societat catalana en tots els seus àmbits. A partir de 1960 s'obre una etapa en la qual la resistència al franquisme es fa evident: campanya contra el director del diari *La Vanguardia* (Galinsoga) i els fet del Palau de la Música Catalana (1960), el fenomen cultural de la Nova Cançó, les mobilitzacions obreres que portaran a la constitució de Comissions Obreres (1962) i la creació del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (1966). A partir de 1969-1970 el franquisme inicia la crisi i descomposició progressiva: estat d'excepció per tres mesos (gener de 1969), judici de Burgos contra 16 militants de l'organització armada basca ETA i constitució de l'Assemblea de Catalunya (novembre de 1971).

L'assassinat de Carrero Blanco, president del govern, el desembre de 1973, va significar un dur cop al règim, el qual reaccionà amb una dura repressió: execució del militant anarquista Puis Antich (març de 1974) i execució de militants d'ETA i del FRAP (setembre de 1975). El franquisme es tancava de la mateixa manera que s'havia iniciat:

amb el recurs a la violència i la mort. Així, doncs, Franco exercí la violència fins a la seva mort, la qual es produí el 20 de novembre de 1975.²

Enguany fa cinquanta anys de la mort de Franco. Com en tants altres municipis, la màxima institució local, l'Ajuntament, mitjançant la Regidoria de Memòria històrica, juntament amb el Museu de Sant Cugat, ha organitzat un seguit d'actes destinats a commemorar la fi del franquisme. A tal efecte, la Taula de Memòria històrica, òrgan de participació ciutadana, ha debatut un seguit de propostes.

En el marc d'aquesta commemoració, el Museu de Sant Cugat ha encarregat la confecció d'un estat de la qüestió del franquisme a Sant Cugat, és a dir, una aproximació al que la historiografia ha aportat durant les darreres dècades sobre aquest període. Això ha obligat a fer un buidatge del que s'ha anat publicant i sistematitzar-lo de tal manera que ens doni una idea del que significà el franquisme per als santcugatencs i santcugatenques en cada un dels àmbits de la seva vida. A la vegada que el resultat ens ha donat una imatge, per força simplificada, del que sabem fins ara, ha marcat els buits historiogràfics existents, la qual cosa ens ha de permetre obrir noves línies de recerca, recerca que caldrà organitzar, dotant-la de pressupost i direcció intel·lectual.

Aquest document, òbviament, no pretén ser exhaustiu, és per això que l'hem titulat: Un estat de la qüestió.

Per acabar, cal dir que hem marcat la fi del franquisme l'any que va morir Franco, 1975. De fet i en sentit estricte no és així, ja que les lleis i el personal polític franquistes seguiren uns quants anys més. Seria més rigorós situar la fi el franquisme el juny de 1977, amb les primeres eleccions democràtiques des de la Segona República i, encara més, el desembre de 1978, quan s'aprova la Constitució, que deroga explícitament totes les lleis franquistes.³

² Aquesta Introducció és un resum de la síntesi efectuada per Pelai Pagès i Blanch; vegeu *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, edicions 62, entrada *franquisme* (p. 482-484). Una visió més àmplia del franquisme a Catalunya es pot veure a Riquer, Borja de (1989, 1997, 1998 i 1999) i MOLINERO, Carme, RISQUES, Manel i VILANOVA, Francesc (2015). Pel que fa a Espanya: CASANOVA, Julián (2025); DDAA (2005), FONTANA, Josep (ed.) (1986); MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (2008); OTERO CARVAJAL, Luis Enrique i CLARET MIRANDA, Jaume (2025); Riquer, Borja de (2010); i SESMA, Nicolás (2024)

³ En l'elaboració d'aquest estudi hem tingut en compte l'estudi de Xavier Fleck Gatiús: *El Franquisme a Sant Cugat del Vallès: Un Estat de la Qüestió* (abril de 2025).

BIBLIOGRAFIA: El treball aporta en cada apartat la bibliografia existent, la qual cosa ja evidencia els buits historiogràfics que tenim. No obstant això, aquí referenciem una bibliografia més general, en la qual, poc o molt, es poden trobar referències al Sant Cugat dels anys del franquisme.

Bibliografia general (no específica sobre el període franquista): CASAS i ROCA, Jordi (2006 i 2017); CORTÉS GARCÍA, Juan José (2004); GIL, Roberto i ESCAYOLA, Ramon (1956); GRAU i GARRIGA, Tomàs (2000); LLATJÓS GARCÍA, Francesc de P. (1991); LLOVERAS, Quim (2019); MIQUEL i SERRA, Domènec (1994, 1996 i 2017); ROMANÍ, Daniel (2000); RUMBAU i SERRA, Montserrat (1991, 2000 i 2008); i TROYANO i CUSSÓ, Joan (2008).

Cròniques i testimonis: GRAU i GARRIGA, Tomàs (1996 i 2011) i TORTOSA i SAPERES, Joan (1986, 1995a, 1995b i 1996).

1. CANVIS ESTRUCTURALS

Sant Cugat vers 1945-1950
 [AMSCV, fons l'Abans, ref. CUG-015-0061]

1.1. *Evolució demogràfica*

Sant Cugat veu incrementar de manera extraordinària la seva població a partir de l'arribada del tren elèctric, entre 1920 i 1936 creix un 103%, fins assolir els 6.045 habitants. Durant la Guerra Civil aquesta població s'incrementa significativament, especialment amb barcelonins que escapen dels efectes de la guerra. Un cop acabada la guerra Sant Cugat perd uns 300 habitants i la població torna al nivell de 1936: 6.089 habitants (1940).

Entre 1940 i 1975 la població passa d'aquests 6.089 habitants a 29.156, és a dir, la població es multiplica per cinc. Com és sabut, aquest augment es degué a la gran immigració que es produí des de les zones rurals d'Espanya a Catalunya. Tot i que Sant Cugat no viu l'augment d'altres viles properes, com Rubí, Cerdanyola o Ripollet, ja que l'atracció de força de treball és menor a causa de la seva escassa industrialització, l'aportació de la immigració al creixement és molt important, en especial durant els anys seixanta, anys en què la població creix un 84% (en termes relatius, és el creixement més intens que ha viscut Sant Cugat en deu anys). Paral·lelament, es produeix un procés de fixació de la residència a Sant Cugat de bona part d'aquells que només s'hi estaven

temporalment (barcelonins, bàsicament), un tipus de residència que el 1960 representa més de la meitat del parc d'habitatges.

Com a resultat de tot plegat, el 1975 només un 63% dels santcugatencs han nascut a Catalunya, un 15% ho han fet a Andalusia, un 4,5% a Múrcia, un 3% a Aragó i un altre 3% a Extremadura, per posar les regions que aporten més població.

1.2. Expansió urbanística

Aquest increment poblacional comporta un important creixement urbanístic de la vila. Un creixement que es produeix en el nucli històric, el qual es va eixamplant especialment cap a Cerdanyola i en alguns barris o districtes del municipi, estem parlant de Valldoreix, la qual cosa explica la creació el 1959 de l'Entitat Local Menor, la Floresta, les Planes i el nou barri de Mira-sol.

La urbanització santcugatenca queda marcada per la pugna entre els criteris del Pla comarcal de 1953 i el Pla alternatiu presentat per l'Ajuntament, un pla que no és acceptat i que provoca que les llicències d'obres s'aprovin, segons la conveniència, en funció d'un pla o l'altre.

*Mira-sol. Instal·lació de la primera pedra del quarter de la Guàrdia Civil, el 7 de juliol de 1946
 [AMSCV, fons l'Abans, ref. CUG-050-0001]*

La forta pressió immobiliària i l'especulació fan que a partir dels anys seixanta s'imposin uns criteris de densificació que van en detriment de les zones verdes, aspecte que afecta el Pla Sant Francesc-Can Magí, iniciat a principis dels anys seixanta, el qual veu substituir els habitatges bessons aïllats previstos per petits blocs de pisos. Són els anys dels blocs de la rambla del Celler, de la carretera de Cerdanyola i dels carrers que surten de la plaça d'en Coll en direcció a Cerdanyola (en aquests dos darrers casos estem parlant ja de la primera meitat dels anys setanta).

1.3. Economia: agricultura, indústria i serveis

Els canvis econòmics venen marcats pel declivi irreversible de l'agricultura. Com és sabut, l'agricultura sancugatenca de mitjan segle XIX era pràcticament un monocultiu dedicat a la vinya, monocultiu que rebé una forta sotragada a causa de la fil·loxera (a partir de 1887), sotragada de la qual no es recuperà mai més. No obstant això, la vinya i la producció del vi segueix present en la vida sancugatenca fins ben entrats els anys vuitanta. A la baixa, això sí. La millor producció de vi es produeix el 1962.

El Celler Cooperatiu el 1940 – 1941
 [AMSCV, fons Cabanas, fotògrafs. Foto: Joan Cabanas]

El centre de producció de vi és el Celler Cooperatiu (creat el 1921), el qual es veu obligat a viure lligat a la *Hermandad de Laboradores y Ganaderos*, malgrat ser batejat el 1946 com a *Cooperativa Vitivinícola de San Cugat del Vallés*.

L'any 1975, segons dades municipals, només es conrea el 24% del terme. Es produeixen cereals de secà: blat, ordi, civada i blat de moro (349.440 kg), patates (456.000 Kg) i mongetes (11.648 Kg) i, naturalment, raïm. La producció de vi és de 290.000 litres, això representa una quarta part del que declarava l'Ajuntament a mitja segle XIX, moment de màxima extensió de la vinya.

Sant Cugat no s'ha caracteritzat mai per un elevat nivell d'industrialització. La manca d'aigua que permetés la instal·lació d'indústries tèxtils durant el segle XIX i el seu aïllament comunicacional (fins al 1877, quan s'inaugura un tram de la carretera de Gràcia a Manresa), ho va impossibilitar. Durant el primer terç de segle XX es produeix una certa diversificació industrial, procés en el qual hi juga un paper important l'arribada de l'electricitat. El creixement se centra en tres sectors tradicionals: tèxtil, alimentari i fabricació de maons.

Pot fixar-se la data en què Sant Cugat entra en la industrialització amb majúscules: 1961. És l'any que l'empresa *Constructora de Equipos Diesel SA* (Condiesel) fabrica les primeres bombes en línia, els primers injectors i els primers filtres per a vehicles. Una empresa que el 1970 ja supera els sis-cents treballadors i que anys a venir formarà part de diferents empreses multinacionals (Lucas, TRW i Delphi).

Fàbrica Condiesel
 [Museu de Sant Cugat, fons Delphi-Condiesel]

La seva presència no és aliena al creixement demogràfic local, especialment pel que fa al barri de Sant Francesc, la carretera de Cerdanyola i l'entorn de la plaça d'en Coll. Així, doncs, aquesta empresa marca fortament el teixit industrial santcugatenc, però l'acompanyen altres empreses: Vela (1959), Magepsa, *Anónima de Torcidos*, Otexa (anys seixanta i totes del tèxtil), Albus, *Guyenne Española* (sector químic) i Ciama (sector metal·lúrgic), per posar els exemples més significatius. És un teixit industrial de petites i mitjanes empreses, el 1975 només catorze empreses superen els cinquanta treballadors. La major part se situen en el primer polígon industrial del municipi, el de Can Magí. Durant aquests anys el sector metal·lúrgic supera el tèxtil i el de la construcció rep una forta empenta a causa del creixement urbà. Aquest és el resultat d'aquest procés, segons els percentatges de llocs de treball per sectors (dades de 1976): metall, 35,6%; construcció, 26,8%; tèxtil, 12,6%; química, 12,6%; i vidre i ceràmica, 6,8%. Aquest teixit industrial és profundament reestructurat per la crisi de finals dels setanta i principis dels vuitanta, el tèxtil pràcticament desapareix i tanquen moltes empreses. Pel que fa al sector serveis, que amb els anys s'imposarà de manera clara, ve marcat per la instal·lació a la vila de l'empresa d'assegurances Catalana Occident (1971).

Catalana Occident el 1975
 [AMSCV, Fons Cabanas (fotògrafs). Foto: Carles Cabanas; ref. F100_070_1975_006]

En definitiva, Sant Cugat durant el franquisme deixa de ser agrícola, viu una industrialització moderada i, sobretot, consolida la seva funció residencial, en base a una immigració que no assoleix els nivells de municipis veïns. Ho resumeix amb claredat l'alcalde del període 1960-1975, Josep Barnils Solà, en unes declaracions al *Diario de Barcelona* (1972): «Como ciudad residencial, nuestra villa promete. Está bien comunicada, tiene buenos servicios, buen clima y espacios verdes suficientes. Las industrias que nos acompañan están relativamente alejadas de la población y no crean molestia alguna».

BIBLIOGRAFIA: ARRIBAS, Ramón i MÓDENES, Juan Antonio (1994); ARRUGA, Claudia i VERNET, Aram (2023); BUSQUETS i FÀBREGAS, Jaume (1992); BRUN SANTDIUMENGE, Josep Maria (2012); *El Cellar Cooperatiu. La mirada dels Cabanas* (exposició centenari): <https://museu.santcugat.cat/agenda/el-celler-cooperatiu-la-mirada-dels-cabanas/>; MIQUEL i SERRA, Domènec (1993, 1994, 1996 i 2001); SALANOVA DÍAZ, Elisa (2004); SIMÓ, Joan (1996); SOLIVELLES i CASTILLO, Albert (1993); TROYANO, Joan (1994 i 1996).

2. EL PRIMER FRANQUISME

Acte "Homenaje a la Vejez" celebrat el 1943 al claustre, presidit per les autoritats franquistes: l'alcalde Nicolás Villar Recio, el vicari mossèn Antoni Griera i altres membres de l'Ajuntament i de la Falange [AMSCV, fons Cabanas, fotògrafs: Foto: Joan Cabanas]

2.1. La repressió política (exili, presó, camps de concentració, depuracions, execucions,...)

El primer franquisme, un període de concreció difícil però que aquí fem arribar fins al 1941, es caracteritzà per la seva crueltat. El seu inici a Sant Cugat, que durant els primers mesos tingué caràcter d'ocupació militar, fou semblant al de la resta de viles i ciutats. La repressió política, cívica, econòmica i lingüística fou la norma.

Una repressió que tingué la seva expressió més dura en la que es dirigí directament contra les persones. Coneixem pels treballs de l'historiador José Fernando Mota la cara d'aquesta repressió a Sant Cugat, s'han pogut veure les xifres en l'exposició fotogràfica *El poder de la imatge i la imatge del poder*, comissariada pel mateix Mota i amb fotografies del fotògraf Joan Cabanas, que s'ha exposat en l'entrada de l'edifici de l'ajuntament amb motiu dels cinquanta anys de la mort de Franco:

Cinc santcugatencs van ser afusellats: Joan Prat Muntada, Manuel Capel Vázquez, Fernando Lorente Aguilar i Antonio Ruiz Alcaraz, afusellats al Camp de la Bota (Barcelona) entre 1939 i 1942; i Pere Llorens Vilaró, afusellat a Lleó el 1939.

Quatre santcugatencs van morir en camps, presons i batallons de treball: Francesc Bayo Benedicto (Miranda de Ebro, 1939), Daniel Millán García (presó de Saragossa, 1939), Francesc Farrés María (Hospital militar de Zestoa, 1939) i Salvador Carrasco Talón (Batallón de Trabajadores número 2, Algeciras, 1940). Als quals cal sumar aquells que van passar per camps de concentració, presons i batallons de treball però van sobreviure, com el cas de Joan Vericat, qui va escriure un diari sobre aquells anys, el qual és conservat per la família.

Sis santcugatencs van passar pels camps de concentració nazis: Francisco Calventus Navarro, Joaquín Moya Braulio, Lorenzo Villa Gibanel i Miguel Sánchez García, assassinats, i Bonaventura Bartralot Auladell i Josep Puiggrós Paloma, supervivents.

Desenes de persones es van exiliar, podem esmentar els següents casos coneguts: Isidoro Checa Valero, el darrer alcalde republicà de Sant Cugat, amb la seva dona Emilia Mayen i tres filles; Concepció Pla Fàbregas, teixidora, amb el seu fill David, exiliada poc després de l'exili del seu marit, Josep Oltra Picó, dirigent del POUM, esperantistes; Josefina Estapé Gorchs, oficinista i escriptora, refugiada a Auterive (França) amb el seu marit, i posteriorment a Mèxic en el vaixell Ipanem; Elionor Vinyeta, activista lliurepensadora, resident a Sant Cugat d'ençà de 1933, exiliada a Mèxic en el vaixell Nyssan al 1942, juntament amb el seu marit, Amadeu Aragay, exdiputat d'ERC; Concepció Crespo Macías, exiliada i morta a Pissos (França), dona de Josep Puiggrós, supervivent de Mauthausen; Joan Llunell Tondo i la seva esposa Dolors, emigrats a Rosario (Argentina) al 1951, en el vaixell Claude Bernard, després d'haver-se exiliat primer a França, on van tenir dos fills. Podem afegir-hi el cas de Ramon Mas Colomer, militant de la Unió de rabassaires des dels seus inicis, fundador del Centre Republicà Federal local i jutge durant la Guerra Civil, s'exilià a França i tornà el 1969, va escriure diverses obres sobre la pagesia.

Una dona santcugatencsa va ser rapada, Presentació Mir, esposa de Magí Bartralot, alcalde entre 1936 i 1938 i que s'havia exiliat.

Noranta-cinc santcugatencs van passar per un consell de guerra. Se n'ha publicat el llistat: <https://historiasantcugat.wordpress.com/2017/07/13/victimes/>

A això cal sumar-hi la depuració de mestres i, sobretot, la d'empleats municipals: el 1941, dels trenta-tres treballadors de l'Ajuntament, només dos havien estat contractats

durant la República i vuit eren excombatents, dos, excaptius i un, mutilat; tots del bàndol vencedor, naturalment. I el desnonament d'alguns rabassaires, com a expressió de la repressió econòmica i social.

2.2. La institucionalització del règim: Ajuntament i altres institucions

Els canvis administratius no es fan esperar. El 2 de febrer de 1939 l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació nomena una Junta gestora en substitució de l'Ajuntament, presidida per León Berbis Bosque, exmembre del Partit Republicà Radical. L'acompanyen quatre exmembres del mateix partit, un exmembre de la Lliga, dos polítics de l'etapa primorriverista i un carlí.

Sala de plens a l'antiga seu de l'Ajuntament de Sant Cugat de la plaça de Barcelona. Al fons, una pintura sobre tela amb una visió idíl·lica de la vila de Sant Cugat i la seva vida agrícola – amb la vila, el monestir, un pagès llaurant el camps i una mare amb el seu fill - coronada per l'escut de l'Espanya franquista, un raïm i l'escut de Sant Cugat. Va ser realitzada per Francesc Cabanas Alibau i Joan Barberà, a la dècada de 1940 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-035-0060]

Mentrestant, s'organitza l'entramat local del nou règim. Es creen dues delegacions de la FET (*Falange Española Tradicionalista y de las JONS*), la de Sant Cugat i la de Valldoreix-la Floresta, la primera presidida per un exmembre d'AC i d'UDC. La FET és qui mana en la vida local i s'encarrega d'organitzar-ne tota l'activitat social i cultural, és per això que compta amb diversos serveis o seccions: *Organización Juvenil*, *Delegación de Investigación* (encarregada d'emetre informes personals de comportament), *Sección Femenina*, *Organización de Prensa y Propaganda* i d'altres. Paral·lelament, s'organitza la delegació local de la *Central Nacional-Sindicalista* (CNS), el delegat sancugatenc del qual és un exdirigent de la Lliga i exmembre de l'Ajuntament gestor posterior als fets del

4 d'octubre de 1934. La CNS es fa càrrec també del Sindicat Agrícola unificat durant la guerra, que ara passa a denominar-se de Sant Pere, agafant el nom d'un dels que s'havien fusionat el 1936. Aquest sindicat passa a ser el propietari del Celler Cooperatiu i de les seves màquines, a més de diferents animals domèstics.

La nova junta gestora, nomenada el 9 de març de 1940 i formada per personal polític nou, compta entre els seus membres amb sis militants de la FET, entre ells el seu secretari i nou alcalde, el metge Nicolás Villar Recio. Aquesta segona junta durarà fins el 14 de juny de 1941.

2.3. La imposició ideològica: l'exemple dels noms dels carrers i les places

Una de les primeres coses que es fa és canviar els noms dels carrers, ja sigui per recuperar els anteriors a la República o, sobretot, per posar-ne d'altres en consonància amb el nou règim: Santa Maria i Sant Magí tornen a ser sants (abans Francesc Layret i Pau Iglesias, respectivament) i Sant Domènec passa a ser Domingo, la Baixada del Caçador es bateja com a 18 de Julio, Sant Antoni es transforma en General Mola, els Quatre Cantons es diran Plaza del Caudillo, Duc de la Victòria esdevindrà José Antonio i la plaça Major rebrà el nom de Plaza Pedro San. I encara hi haurà més canvis.

2.4. Fam, estraperlo, mercat negre i corrupció

Tot plegat es produeix en un context de depressió econòmica i d'empitjorament de les condicions de vida (de fet, les condicions de vida d'abans de la guerra no es tornaran a assolir fins al 1953). Unes tres-centes famílies de la vila han de viure de la beneficència i tots es veuen sotmesos a les cartilles de racionament. Mentre els forns no reben farina i la carn només es ven tres dies a la setmana, hi ha qui acumula cartilles i juga amb la fam aliena, com l'alcalde, Nicolás Villar Recio, el secretari de l'Ajuntament, que havia estat restituit feia pocs mesos al seu lloc, i el primer oficial.

BIBLIOGRAFIA: MOTA MUÑOZ, José Fernando (1994, 2001 i 2021) i TROYANO, Joan (2012).

WEBGRAFIA (José Fernando Mota): <https://historiasantcugat.wordpress.com> i

<https://www.nodo50.org/casc/mota/personal-politic-dels-ajuntaments>

3. LES INSTITUCIONS FRANQUISTES PERMANENTS

Com hem vist, aquestes institucions es crearen i consolidaren ràpidament. De fet, es van mantenir fins al 1977, any en què foren dissoltes i, segons sembla, s'ordenà cremar els seus arxius, la qual cosa fa molt difícil estudiar el seu funcionament i la seva incidència en la societat santcugatena.

*Seu de la Falange Espanyola Tradicionalista (FET) – Casa Barbany, als Quatre Cantons – l'any 1940
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-015-0114]*

En tot cas, per tenir una idea més o menys acabada de la seu protagonisme i incidència durant el franquisme, caldria espigolar l'Arxiu Municipal. Sens cap dubte, entre tota la documentació que conté d'aquest període, hi ha d'haver-hi informació sobre aquest assumpte.

Podem esmentar, això sí, que La FET y de las JONS i la CNS tenien el seu local en un edifici del Quatre Cantons (aleshores *Plaza del Caudillo*), a la cantonada Endavallada / Rius i Taulet; i la OJE tenia el local a l'edifici de la família San, a la plaça de Sant Pere.

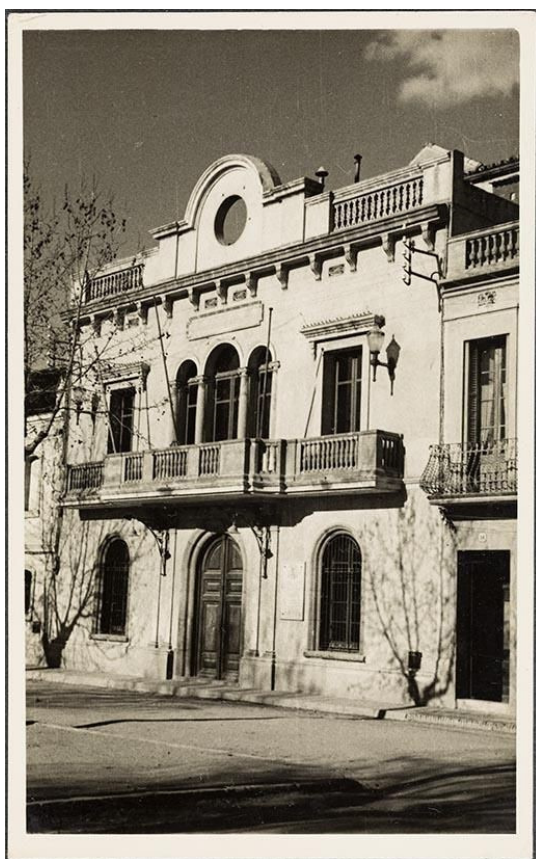
Així, doncs, aquests aspectes del franquisme marquen un buit historiogràfic evident, el qual només podrà ser omplert amb un treball de recerca pacient i sistemàtic.

4. LES INSTITUCIONS MUNICIPALS

4.1. L'Ajuntament: canvis del personal polític al llarg del temps

Durant el període 1939-1975 Sant Cugat tingué nou alcaldes, amb mandats molt diferents: mentre León Berbís Bosque i Jordi Prat Ballester només duraren uns mesos, Josep Barnils Solà fou alcalde durant quinze anys (1960-1975). Afortunadament comptem amb una certa biografia de cada un d'ells:

1940: León Berbís Bosque (La Codoñera, Terol, 1884-Sant Cugat, 1946). És esparter, regenta una botiga al carrer Santiago Rusiñol, al costat de cal Gerrer. Viu a Sant Cugat des de 1916. El 1925 forma part de la Junta del Club de futbol. És membre del Comitè Polític del Partit Radical. s'enfronta amb l'Ajuntament republicà arran de la disputa per unes terres al costat del cementiri. És detingut el 4 d'abril de 1938 i enviat al Tribunal de derrotisme.

Ajuntament de Sant Cugat a la seu de la plaça Barcelona (1932-2007)
[AMSCV, Fons Cabanas (fotògrafs)]

1940-1947: Nicolás Villar Recio (Villasandino, Burgos, 1899 - ?). Metge. Llicenciat en medicina el 1923, el 1926 arriba a Sant Cugat com ajudant al dispensari municipal. El 1928 aconsegueix plaça de metge auxiliar de beneficència de Sant Cugat, el 1932 és nomenat interí i el 1935 metge titular. Durant la dictadura de Primo de Rivera és membre de la Unión Patriótica. Amb la República es fa soci d'entitats properes a Acció Catalana, com l'Ateneu Santcugatenc o la delegació local de l'Associació Protectora de l'Ensenyament en Català, i catòliques, com l'institut de Cultura Infantil. L'abril de 1939 recupera la seva plaça de metge titular, de la qual havia estat destituït el 1936. S'afilia a FET de las JONS i és nomenat secretari local. El març de 1940 és designat alcalde i cap local de la Falange. Dimiteix el 1947, després d'haver estat acusat d'estraperlista. El 1973 és nomenat jutge de pau de Sant Cugat.

1947-1949: Albert Rosàs Macià (Sant Feliu de Codines, 1875-Sant Cugat, 1960). Propietari rural i inventor. A partir de 1914 es dedica a produir i comercialitzar cava. A més, va idear una màquina de trencar i destriar ametlles que guanyà una medalla d'or a l'Exposició Universal de Barcelona de 1929 i que va ser patentada a diversos països. El 1921 entra a formar part del Consell de Repoblació Forestal creat per la Mancomunitat de Catalunya. Entre altres institucions, forma part de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1931-1933). Políticament s'alinea amb la Lliga Regionalista. És alcalde de Granollers entre l'1 de març i el 29 de setembre de 1929. Passa a viure a Can Majó, la casa de la seva dona Montserrat Majó i Mas i ajuda en la urbanització de la finca a La Floresta i Valldoreix. Abans de ser alcalde exerceix de primer tinent d'alcalde. El seu fill Josep Maria Rosàs Majó havia format part de la segona Junta Gestora Franquista.

1947-1949: Pau Muñoz Castanyer (Ripollet, 1901-Sant Cugat, 1979). Hereu de Can Castanyer. De jove participa als Pomells de Joventut. Durant el servei militar és destinat a l'Àfrica, exiliant-se el 1925 a França per no haver de tornar a la guerra. El 1927 torna després de ser indultat. El 1931 és regidor per Acció Catalana en l'Ajuntament revolucionari vigent entre el 17 d'abril i el 5 de juny de 1931. Assumeix la direcció de l'òrgan d'expressió del partit, la revista *Garba*. El 1932 ingressa a Unió Democràtica de Catalunya. Durant la guerra la seva propietat és confiscada i quan el 1938 és cridat a files, decideix passar a la zona franquista. És vicepresident de la delegació local de la Comissió Abat Oliba, origen de la revista parroquial *Guia* (1949-1956). L'agost de 1947 és nomenat alcalde, sense assumir la *jefatura* local de Falange. El juny de 1949 demana el relleu, cansat de l'enfrontament amb els falangistes i amb l'Associació de Propietaris

de La Floresta pel projecte de la carretera que havia d'enllaçar el barri amb La Rabassada. Torna a ser regidor des de febrer de 1952 al febrer de 1957, l'abril de 1956 és nomenat primer tinent d'alcalde. Dimiteix perquè l'alcalde, Josep M. Martí Gras, veí de Valldoreix, vota en contra d'un dictamen elaborat per una comissió presidida per ell, en el que s'informava negativament la creació de l'Entitat Local Menor de Valldoreix.⁴

1949: Jordi Prat Ballester (Pineda de Mar, 1917- ?, 1987). Llicenciat en dret. Funda l'editorial Hispano-Europea. És fundador de l'Institut d'Estudis Europeus (1951), de la secció espanyola de la Lliga Europea de Cooperació Econòmica i de l'Institut d'Estudis Nord-americans. El 1953 presideix la Comissió d'Estudis Jurídics i Socials de l'Obra Sindical de Artesania. Fundador i president de l'Editorial Hispano Europea. El 1977 milita a Unió Democràtica de Catalunya, que abandona el 1979 per passar com a independent a la candidatura conservadora Coalición Democrática, una coalició de la qual forma part Alianza Popular. Publica *La lucha por Europa* (1952) i *La democracia como objetivo* (1978), entre d'altres llibres. És el mandat més curt del franquisme: juliol-octubre de 1949. El 13 de març de 1950 presideix un Ple en qualitat de delegat governatiu.

1949-1956: Santiago Rodó Enrich (Sant Cugat, 1905-1972). Propietari agrícola i comerciant de materials de la construcció i farratges. Fill de Martí Rodó Rabella, qui fou alcalde entre 1909 i 1921 i nebot d'un membre de la primera Junta Gestora Franquista. Militant de la Lliga Catalana i membre de la Junta del catòlic Institut de Cultura Infantil. Mobilitzat amb l'exèrcit republicà el 1938, és capturat per l'exèrcit franquista i empresonat al camp de concentració d'Astorga, d'on surt a inicis de 1939 gràcies als avals rebuts. Tornat al poble és nomenat fiscal municipal l'agost de 1939. Entra de regidor el 1941. Exerceix d'alcalde accidental entre maig i juny de 1949 i entre novembre de 1949 i març de 1950 i efectiu des d'aquesta data fins a 1956.

1956-1960: Josep Maria Martí Gras (1886-1965). Llicenciat en dret el 1908. Els anys vint exerceix d'inspector de timbre a Osca. Durant la dictadura de Primo de Rivera treballa de passant per Gassó y Vidal, cap de la Unión Patriótica, i és jutge municipal

⁴ Més informació a: MOTA MUÑOZ, José Fernando. «Pau Muñoz Castanyer, un catòlic del nacionalisme català al franquisme». *Història de Sant Cugat del Vallès*. [Consulta: 10 desembre 2024]. Disponible a: <https://historiasantcugat.wordpress.com/2019/04/11/pau-munoz-castanyer/>.

del districte de Sant Gervasi. El 1932 és escollit president del Montepío de Santa Cristina. Després de la guerra exerceix de jutge comarcal, el 1945 a Vilafranca del Penedès i el 1949 a El Vendrell, fins a la seva jubilació el 1955. Veí de Valldoreix, presideix l'Assemblea de la Creu Roja del districte entre 1963 i 1965. Durant el seu mandat es crea i constitueix l'Entitat Local Menor de Valldoreix.

1960-1975: Josep Barnils Solà (Sant Cugat, 1909-1989). Després d'aprendre l'ofici de paleta, el 1931 decideix anar a Guinea a fer fortuna. Combina la feina de paleta amb altres dedicacions, fins a constituir una empresa pròpia, la qual s'associa amb una gran empresa madrilenya de la construcció, creant Urbanizadora Colonial Andúbar, dedicant-se a la construcció de tot tipus d'equipaments i edificis. Inverteix en la compra de terrenys tant a Bata com a Sant Cugat. El 1955 torna definitivament i el 1957 munta una fàbrica de ceràmica. Sembla que el 1959 refusa la proposta del governador civil de ser alcalde, càrrec que accepta el 1960. Inicia el trasllat del cementiri vers la zona de Graells. El seu mandat coincideix amb un important canvi urbanístic de la vila, motivat per un gran creixement demogràfic. És l'alcalde santcugatenc que ha estat més temps al càrrec.

1975-1979: Francesc de P. Llatjós García (Barcelona, 1924-2005). Graduat social i lligat al sector del turisme, s'incorpora el 1945 a l'agència de viatges Wagons Lits Cook de Barcelona. Soci fundador de l'Skal Club de Barcelona (Associació Internacional dels Professionals del Turisme), exerceix la seva presidència durant diversos anys. És secretari i president de la Federació Espanyola dels Skal Clubs. Sent alcalde entra al Consell Director de l'Associació d'Alcaldes d'Espanya. És el darrer alcalde franquista. El 1991 encapçala la candidatura del Partido Popular i és elegit regidor. Publica el llibre *Sant Cugat del Vallès: de vila rural a ciutat moderna* (1991).

Naturalment, no disposem de tantes dades de la resta de personal polític: els regidors. De fet, no hi ha un llistat d'aquests, per tant, no sabem de quins sectors socials en concret procediren i quines foren les seves professions i, sobretot, quin paper jugaren durant aquests anys. Informació especialment interessant pel que fa als regidors elegits pel *tercio familiar*.

En aquest sentit, cal un buidatge sistemàtic de les actes municipals, encara que aquestes solen tenir un caràcter molt administratiu, ja que era impensable el més mínim debat polític durant el franquisme. Aquestes ens explicaran els canvis que es van anar produint a l'Ajuntament, tant per l'efecte de les lleis municipals (Llei de bases de règim local de 1945 i reforma de 1955), com pels canvis de tot tipus que es van produir a la vila durant aquest període.

4.2. Canvis administratius: uns serveis en creixement

No cal dir que durant el franquisme l'Ajuntament anà adequant les seves dimensions i el seu funcionament a les exigències d'una vila que anava creixent, com hem vist en el primer capítol. Això significà un creixement substancial de la seva estructura administrativa i tècnica. No disposem de cap estudi sobre aquest qüestió. Tampoc no sabem, i no sembla que hagi de ser un tema menor, l'abast de la corrupció que impregnà l'acció municipal, quelcom inevitable quan es tracta d'una institució sense mecanismes de control ciutadà.

És impossible sintetitzar en unes pàgines l'obra de govern dels ajuntaments franquistes, són quaranta anys que cal estudiar, però no està de més senyalar els canvis que es van impulsar entre finals dels anys seixanta i començament dels setanta a l'entorn del Monestir, en concret a l'espai comprés entre el carrer Castellví i el monument. Es va traslladar l'escorxador, que ocupava una de les torres de la muralla, a l'avinguda Ragull, el camp de futbol a la rambla del Cellar i el cementiri, que tenia els seus orígens a mitjan segle XIX, a la zona de can Graells. Es va guanyar espai per a jardins i, sobretot, per a la construcció de l'edifici que el 1986 seria inaugurat com a Casa de cultura (abans hi hauria la Facultat de Lletres de la UAB i l'Escola de magisteri). En definitiva, estem parlant del trasllat de tres equipaments fonamentals i la construcció d'un nou equipament.

4.3. La creació i consolidació de l'ELM de Valldoreix

Des de 1925 els veïns de Valldoreix intentaren constituir un organisme local independent de l'Ajuntament. Ho seguiren intentant durant els anys trenta. No és fins el 19 de maig de 1956 que la Junta de l'Associació de Propietaris acorda sol·licitar una Entitat Local Menor per a Valldoreix. El Ple de l'Ajuntament, el 22 de febrer de 1957, acorda aprovar el dictamen d'una Comissió, la conclusió de la qual és la següent: «SE ACUERDA denegar en todas sus partes la petición a que se refieren los antecedentes de este

acuerdo». No obstant això, el 20 de setembre de 1958 el B.O. de l'Estat publica un decret del dia 5 del Ministeri de Governació «por el que se autoriza la constitución en entidad local menor de Valldoreix, perteneciente al municipio de San Cugat del Vallés (Barcelona). Por estimar con características peculiares dentro del Municipio a que pertenece el lugar de Valldoreix (Barcelona)». El 16 de novembre de 1958 es constitueix la seva Junta veïnal, amb Ramon Escayola Vilaró com a president.

La creació de l'ELM de Valldoreix no respon, almenys de manera fonamental, a l'intent de racionalitzar i/o descentralitzar l'administració municipal, sinó a la necessitat de disposar d'un instrument de gestió d'un model de creixement urbanístic que ja no pot ser impulsat des de l'estricta iniciativa privada. Quan es disposi d'una hisenda i de competències pròpies, allò que preocuparà d'una manera immediata, més que el subministrament de serveis, serà l'agilitació del procés constructor i urbanitzador. La posició contrària de l'Ajuntament, basada en tot moment en arguments urbanístics i jurídics, respon més a la negativa de cedir competències que a l'enfrontament entre una mentalitat bàsicament rural i una altra d'urbana, la que representarien els estiuiejants procedents de Barcelona i veïns de Valldoreix.

4.4. El paper del governador civil

Pel que fa a l'estructura supramunicipal, cal estudiar el paper dels governadors civils, els quals tenien a les seves mans el nomenament i cessament dels alcaldes, entre altres moltes competències que afectaven la vida ciutadana.

4.5. La relació amb la Diputació de Barcelona i la Corporació Metropolitana de Barcelona

El mateix cal dir de la Diputació de Barcelona, i, ja a les acaballes del franquisme, de la Corporació Metropolitana de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA: CASAS i ROCA, Jordi (1993) i CASAS i ROCA, Jordi, CASAS i VÁZQUEZ DE NOVOA, David i MOTA MUÑOZ, José Fernando (2024).

5. EL PAPER DE L'ESGLÉSIA

5.1. El nacionalcatolicisme: l'Església catòlica com a legitimadora de la Dictadura

A partir de 1945, un cop les potències de l'Eix van perdre la guerra, el franquisme necessità redefinir el gruix del seu discurs ideològic. Deixà l'intent de construir un Estat falangista o feixista -de fet, hi ha autors que consideren que el franquisme no es pot qualificar de feixista perquè no arribà a consolidar un règim de masses, com va fer el feixisme italià o el nazisme alemany, propòsit gens fàcil si tenim en compte que el país acabava de sortir d'una guerra civil que l'havia dividit. I assumí el catolicisme com a fet vertebrador del règim, l'anomenat nacionalcatolicisme, amb un gran entusiasme i participació de la jerarquia eclesiàstica, que no debades havia beneït l'aixecament militar que va derrocar la República i l'havia batejat amb el nom de Creuada. Cap nivell de l'Església catòlica no deixà de col·laborar amb el règim, especialment durant els primers anys.

Processó de Pasqua, al pas pel C/ Francesc Moragues
 [AMSCV, fons l'Abans, ref. CUG-115-0009. Foto: Joan Cabanas]

5.2. La funció religiosa de l'Església: la tasca parroquial

Òbviament, el primer que cal estudiar és el paper estrictament religiós de l'Església a nivell local, és a dir, la tasca pastoral de la Parròquia de Sant Pere d'Octavià, i també de les parròquies de Sant Cebrià de Valldoreix, Nostra Senyora de Montserrat de la Floresta i la nova de Sant Joan de Mira-sol. No és difícil saber quins sectors socials es lligaren més estretament a la parròquia, però en tot cas és una qüestió que queda oberta a l'estudi. És imprescindible estudiar el Full diocesà, el qual s'editava periòdicament i, a part de les informacions estrictament eclesials, ens pot mostrar, encara que a voltes amb un llenguatge molt subtil, missatges de contingut social i fins i tot polític la funció dels quals era actuar d'argamassa del règim.

L'any 1950 la Parròquia de Sant Pere d'Octavià inicia el catecisme per a nens i nenes, fent-ne difusió per totes les escoles. Inicialment consisteix en una missa i unes sessions de catequesi, anys més tard es separa la missa de la catequesi, la qual es fa els diumenges a la tarda, després es va al local de la *Falange* (o potser només del *Frente de Juventudes*), on es projectaven pel·lícules. Els primers divendres de mes s'estableix una missa i comunió obligatòria per als alumnes de totes les escoles de Sant Cugat, la qual cosa els obliga a confessar els dijous anteriors al matí.

Veïns del C/ Sant Antoni preparant la catifa de flors per la festa de Corpus, el 1953

[AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-037-0011]

5.3. L'acció social de l'Església: els precedents i l'acció del Casal Parroquial.

No és menor l'activitat de caràcter cultural i esportiu que exerceix la Parròquia de Sant Pere d'Octavià o, per dir-ho amb altres paraules, les activitats que es fan des de la Parròquia, fonamentalment dirigides cap als joves, especialment valuoses durant els primers anys del franquisme. En això hi tenen a veure tres mossens, dos dels quals exerceixen de rector: Joan Villacís, Joan Clerch (1947-1955) i Juli Nájera (a partir de 1955). La Parròquia promou un equip de futbol, excursions i altres activitats, sota el paraigua d'Acció Catòlica, algunes de les quals són mixtes.

Sabem que a finals dels anys quaranta l'equip de futbol, *Juventud Deportiva*, participa en campionats i s'amplia a un equip de bàsquet. El teatre es converteix en una activitat important, de tal manera que el 1949 s'inaugura la sala parroquial com a teatre, amb unes importants reformes a l'escenari, el grup teatral es començà a conèixer com l'Agrupació o els Maragalls. En la mateixa sala dels baixos del Palau Abacial es comencen a fer exposicions d'art i activitats musicals, les religioses mitjançant l'*Schola Cantorum* i les més populars amb un petit grup vocal, dirigit pel mestre Xavier Azqueta, El quartet.

Els anys següents són d'una gran expansió de les activitats de la Parròquia. A part dels equips de futbol, *SD Sancugatense*, i el de bàsquet, es creen seccions d'escacs i de ping-pong. El 26 de gener de 1951 s'organitza la *I Jornada Deportiva Diocesana*, a càrrec dels Joves d'Acció Catòlica, amb més de 400 participants en les diferents activitats programades. El teatre segueix a un ritme altíssim. El 1950 es crea l'Orfeó Sant Cugat, que acaba d'arrodonir el ventall musical de la Parròquia.

Per aprofitar l'empenta de l'activitat esportiva, el 6 d'abril de 1953 s'organitza un *Festival benéfico-deportivo*, amb partits de futbol i bàsquet entre diversos equips, entre ells els de la Parròquia, festival que es repetirà el 1954. L'activitat és tan elevada que el 1955 cal arranjar un nou local als baixos de la Palau Abacial per a les activitats dels joves.

Finalment, el 1956 es decideix crear el Casal Parroquial, a l'alçada del número 19 de l'Endavallada (aleshores *18 de julio*), sembla que abans va estar a cal Gerrer (plaça d'Octavià). Allà s'hi traspassen totes les activitats no directament pastorals. Aviat es creen noves activitats: la delegació del *Círculo Filatélico y Numismático de Barcelona* i la secció de fotografia. El 1957 les dues organitzacions més actives són l'Agrupació Teatral Maragall i l'Orfeó de Sant Cugat.

El local es fa petit i el 1957 es trasllada al carrer Santiago Rusiñol, 51, cantonada plaça dels Quatre Cantons (aleshores *plaza del Caudillo*). Les activitats van en augment: s'incorporen les exposicions de pintura, escultura i dibuix, de tot plegat surt la creació, el gener de 1959, d'una *Escuela de Arte*, on es donaran classes de pintura i dibuix a càrrec dels professors Teresa Farrés i Josep Grau Garriga.

A principis dels anys seixanta al Casal Parroquial hi ha les següents seccions:

- Agrupació Teatral Maragall
- Orfeó de Sant Cugat
- Agrupació escolta Abat Biure, que després prendrà el nom D'Agrupació escolta Berenguer el Gran, membre de la delegació diocesana d'escoltisme: Lobatons i Minyons Escoltes, els nois, i Daines i Noies Guies, les noies.
- Filatèlia i numismàtica
- Fotografia
- *Juventud Deportiva Sancugatense*
- Tennis de taula (ping-pong)
- Unió Ciclista Sant Cugat

I els següents serveis:

- Biblioteca circulant del cristianisme d'avui
- Escola d'Art (dibuix, pintura i modelat i dibuix lineal i tècnic)
- Bar, TV, futbolín, ping-pong, billar, escacs i dames.

El Casal Parroquial deixa de funcionar l'octubre de 1969, la qual cosa obliga a traslladar-se algunes de les seccions que encara existeixen, com l'Agrupació escolta. En el seu lloc s'hi construeix un bloc de pisos.

5.4. L'Església com a refugi d'un cert catalanisme: la Comissió Abat Oliba

El febrer de 1947 es constitueix a Sant Cugat la Junta de la delegació local de la Comissió Abat Oliba, la qual organitza actes per tot Catalunya amb motiu de l'entronització de la Mare de Deu de Montserrat. A part dels actes estrictament religiosos, s'organitzen audicions de sardanes i, a més, la propaganda es fa en català. La Junta és constituïda, sobretot, per exmembres de la FJC (Federació de Joves Cristians), n'és elegit vicepresident Pau Muñoz Castanyer, exmembre d'AC i d'UDC i nomenat alcalde aquell any, el qual hi juga un paper important (hi ha motius per pensar

que això li costa el càrrec). L'esmentat esdeveniment tindrà una projecció en el temps i els seus organitzadors esdevindran activistes culturals durant els anys següents.

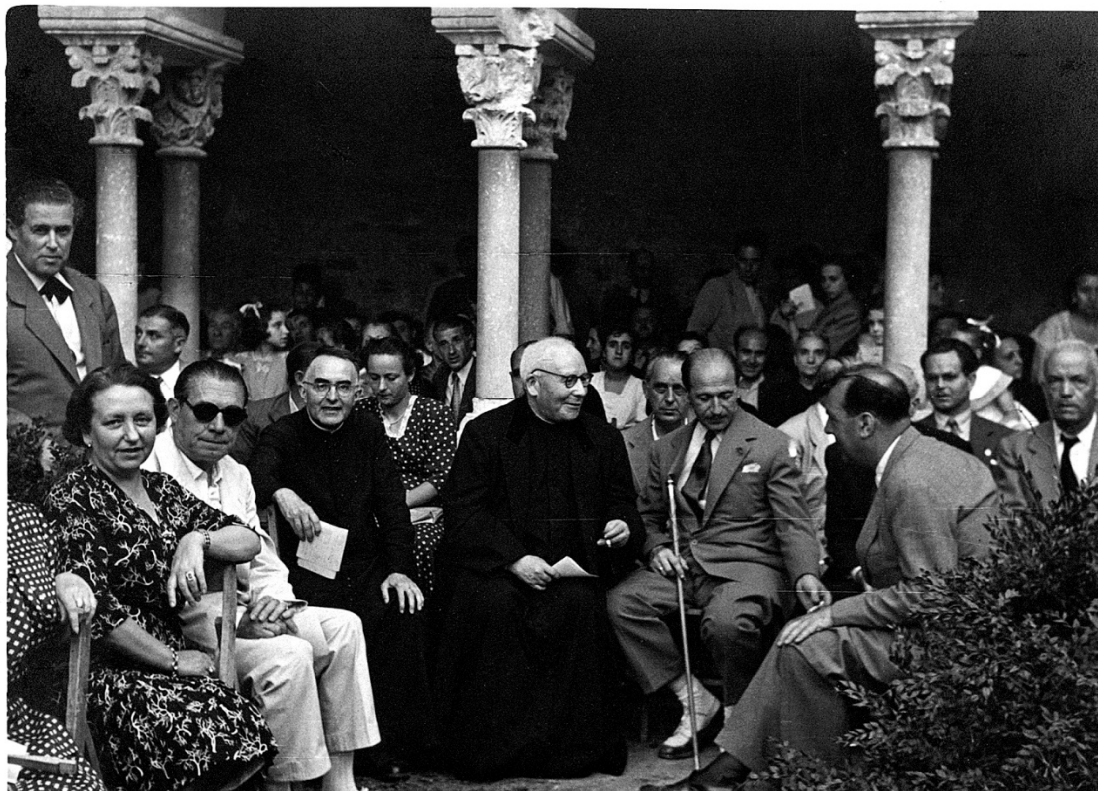
5.5. La revista *Guia*

Això portarà a la creació de la revista *Guia* (1949-1960 i 1961-1962), que fa el paper de crònica parroquial, però que des del número 22 introdueix notícies locals de caràcter cultural i històric. Les portades de la segona època (1961-1962) ens informen de tot el conjunt d'activitats efectuades al Casal Parroquial.

5.6. El paper de mossèn Antoni Grierà

Tot just acabada la Guerra Civil, els germans Grierà ocupen les dependències del Monestir i la Parròquia de Sant Pere d'Octavià, mossèn Antoni Grierà com a administrador i autoritat absoluta del Patronat del Monestir i mossèn Francesc Xavier Grierà com a rector de la Parròquia.

La figura d'Antoni Grierà Gaja mereix que hi parem atenció. Neix a Sant Bartomeu del Grau l'any 1887 i estudia al seminari de Vic. És gràcies al món eclesiàstic i els seus estudis de filologia romànica que coneix Antoni Maria Alcover, a les posicions lingüístiques del qual, en el seu enfrontament amb Pompeu Fabra, s'adhereix. Grierà trenca progressivament amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans entre els anys 1928 i 1935. Amb l'esclat de la guerra fuig de Catalunya i es trasllada a l'aparell de propaganda franquista instal·lat a Burgos. Un cop finalitzada la guerra es trasllada a Sant Cugat, resident en el Palau Abacial fins el 1971. Durant aquests anys les relacions amb l'Ajuntament o els falangistes són tenses, ell és de tarannà carlí. Un dels episodis més problemàtics es produeix quan alguns regidors s'oposen a l'enderrocament del *Parque*, centre social de la dreta abans de la Guerra Civil, enderrocament exigít per Grierà, ja que considera que és immoral l'existència d'un cabaret al costat de l'església. També s'enfronta a l'alcalde Barnils, per la intenció de l'Ajuntament d'enderrocar una part de les muralles per tal d'eixamplar el carrer de la Torre.

Mossèn Grier al claustre del monestir
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-046-0003]

Gràcies a les gestions de Grier, que té molt bones connexions amb el règim, es restauren les parròquies de Sant Pere d'Octavià, Sant Cebrià de Valldoreix, Nostra Senyora de Montserrat de la Floresta i es crea la de Sant Joan de Mira-sol. També es restauren les ermites i les creus de terme.

Durant el seu període santcugatenc continua la seva tasca com a filòleg, tot i que la seva obra no té gaire repercussió. Crea l'*Instituto Internacional de Cultura Románica*, on publica llibres com *Atlas lingüístic de Catalunya* o *Tresor de la llengua catalana* (1935-1947); a més, escriu una autobiografia que publica l'any 1963 amb el títol de *Memòries*. Mor el 1973 a Castellar del Vallès.

5.7. El Centre Borja (jesuïtes): la biblioteca i el Cinema Fòrum Borja.

El 1949 la Companyia de Jesús compra uns terrenys propers a la Torre Blanca i hi instal·la les facultats de Filosofia i Teologia, les quals deixaran de funcionar uns vint anys després. No són poques les relacions que el Centre Borja, que és el nom que rep la institució, manté amb la vila de Sant Cugat. Vegem-les:

Les sessions de catequesi que reben els nens i les nenes a partir de 1950 van a càrrec d'un equip de jesuïtes del Centre Borja.

Cine Club Borja. Comença enfocat primordialment als estudiants de les facultats de Filosofia i Teologia, a partir de 1969 es va obrint a la població santcugatena en general, a mesura que el pes de les facultats va decaient. La dècada dels setanta és la del seu apogeu, encara que dura fins a la segona meitat de la dècada dels vuitanta. S'arriben a fer fins a 700 sessions, en 35 mm. Omple el buit deixat per Can Tadeo, La Unió Santcugatena i un escrofulós Cinema Principal. A partir de mitjan anys setanta col·labora amb l'Associació de Veïns del Sector Monestir per impulsar el Cine Club Borjadín, que projecta en 16 mm, i de manera més puntual amb el Grup de Jovent de la Unió Santcugatena (anys 1974-1975).

El Centre Borja té tres fons documentals de gran importància, els quals són consultables i, per tant, en principi accessibles als santcugatencs:

- El fons arxivístic de la família Recasens, el qual és cedit pels comtes de Sobradí en el període 1918-1921.
- El fons de l'orde corresponent a la demarcació d'Aragó;
- La biblioteca, fusió de les tres biblioteques que tenia l'orde. Especialment important, per raons òbvies, pel que fa a filosofia i teologia (el fons sobre teologia, filosofia i història de l'Església representa el 57% del total). Durant el franquisme té quatre directors: P. Francesc de P. Solà, 1949-1953; P. Josep M. Fontdevila, 1953-1967; P. Josep Vives, 1967-1973), i P. Antoni Borràs (a partir de 1974).

BIBLIOGRAFIA: BORRÀS, Antoni (1983 i 2005); CIFUENTES i COSTA (2022); MONTSERRAT i RIBALTA, Miquel (2019-2020); MOTA MUÑOZ, José Fernando (2017); i TROYANO, Joan (1993).

6. LA SOCIETAT SANCUGATENCA

6.1. *El teixit associatiu cultural, esportiu, recreatiu i assistencial*

Progressivament l'associacionisme va agafant protagonisme en la vida sancugatenca. Entitats com la Unió Sancugatenca, que havien estat clausurades, recuperen l'activitat i, sobretot, se'n creen de noves. L'associacionisme omple el buit deixat per l'Ajuntament, el qual no es caracteritza pel seu interès pels temes culturals i ciutadans en general, encara que aquest és un tema a estudiar, més enllà d'organitzar la Festa Major.

Aquí farem una ressenya de les entitats la història de les quals ha estat escrita en els darrers anys, seguint escrupolosament la seva antiguitat:

Comencem per **La Societat Coral La Lira**. Aquesta es crea l'any 1882, recollint una certa tradició musical de la vila. Els anys 1883-1884 serà dirigida pel mestre Lluís Millet. El 1939 és prohibida i ha d'aixoplugar-se sota l'obra d'*Educación y Descanso*. La Lira organitza una gran vetllada folklòrica la nit del 24 de juliol de 1948, amb motiu de la Festa Major. El 1950 aconsegueix de ser legalitzada. Durant el període més dur del franquisme, 1944-1949, organitza sis sortides de la vila, una cada any. La Lira organitza la Cavalcada de Reis entre 1951 i 1955. El 1957 celebra les noces de platí. L'entitat segueix organitzant una sortida anual. El 1965 passa a tenir la seu a Cal Tadeo, després d'una temporada assajant al Casal Parroquial. El 1971 la Societat Coral La Lira passa a formar part de les seccions del Club Muntanyenc. L'entitat segueix amb les seves sortides anuals. Des de 1943 n'és director Francesc Xavier Azqueta i Magrans.

L'1 de gener de 1900 queda constituïda **La Societat Coral La Unió Sancugatenca**, fusió de vint-i-cinc cantaires que abandonen La Lira i d'antics components del cor *El Progreso*. Vint anys després traslladen la seu a l'actual emplaçament del carrer Anselm Clavé. Aviat esdevé el centre de trobada i esbarjo de les esquerres sancugatenques, especialment republicans i rabassaires. Després de la Guerra Civil es confisquen els seus béns, rep el nom de Casino Nacional i l'edifici és ocupat per diversos serveis de la *Jefatura Local del Movimiento* i de l'*Organización Sindical*; la sala cafè es destina a atendre i dispensar serveis de cuina i menjador propis de l'Auxilio Social. El protagonisme passa a mans de l'empresa que té arrendada des de 1932 la sala del teatre per fer-hi cinema, l'empresa Serra-Llasera. Alguns socis són represaliats, altres s'han d'exiliar. El 1949, superant molts problemes d'ordre jurídic, recupera els béns, elegeix una junta directiva i organitza un seguit de seccions: coral i teatre (les dues que ja estaven en funcionament), cafè, ball, festes, cultura i escacs. Té 315 socis. La restitució total del local i l'entitat no es produeix fins el 1965, es recupera l'autonomia

associativa i comença un nou cicle; l'empresa Serra-Llasera perd tots els seus drets d'arrendament de la sala d'actes.

*Actes de la festa inaugural de la restaurada Societat Coral La Unió Santcugatena .
 [AMSCV, Fons Cabanas (fotògrafs)]*

El març de 1972 s'inicien unes obres que consisteixen en reformar les estances, excepte la sala d'actes i l'antic cafè i s'aixeca un pis, en el qual s'allotgen una sala de reunions, una sala del soci, la biblioteca, la secretaria, l'arxiu i els serveis. A mitjan anys setanta l'entitat s'obre a nous socis, caracteritzats per la seva joventut i activisme.

El febrer de 1939, unes setmanes després de l'entrada de les tropes franquistes, es constitueix la **Penya Regalèssia**, els seus fundadors són molt joves i es tornen a aplegar per jugar a futbol els diumenges a la tarda. Tot just ha acabat una guerra que ha marcat la seva adolescència i cal cercar noves formes de sociabilitat juvenil per superar una realitat que esdevindrà duríssima, especialment durant els primers anys. Pel grup van passant un bon grapat de nois. Els seu ventall de preocupacions i ocupacions és ben ampli: pastorets, ball de bastons, Paga-li, Joan, cavalcada de Reis, cant coral, concursos d'arrossos, restauració del «forn ibèric», reformes a l'ermita de Sant Crist de Llacers i endreçament del penó de sant Medir. Ja fora del marc temporal del franquisme, és a dir, des de 1981, tindran cura de la conservació i restauració de l'ermita de Sant Medir.

El 27 d'abril de 1944, sota el patronatge del *Frente de Juventudes*, **es constitueix una delegació del Club Muntanyès Barcelonès**, amb el mínim requerit de trenta socis. Aviat es creen les seccions de muntanya i neu i el 1948 la secció folklòrica amb dedicació principalment sardanista. A partir de 1949 i fins el 1957 funciona sota el patronatge de la Parròquia. L'abril de 1956 es passa de l'hostatge inicial, Ca Les Llorençones a un altre situat també a la plaça d'Octavià. L'abril de 1957 pren el nom de Club Montañés de Sant Cugat. El 25 de juliol de 1959 fa la seva actuació inaugural l'Esbart Sant Cugat, secció folklòrica del Club. El 13 de desembre de 1959 es fa la I Marxa Infantil, amb trenta parelles. El 26 de febrer de 1963 l'entitat aconsegueix la seva independència al quedar constituïda com a associació esportiva. A finals dels anys seixanta i inicis dels setanta hi ha un debat entre els qui consideren que el Club ha de ser estrictament muntanyenc i els qui consideren que ha de deixar també lloc a la cultura. El 28 d'abril de 1973 estrenarà la nova seu, situada a la plaça de Barcelona, on hi romandrà durant força anys. Seccions del Club que es van constituint al llarg dels anys: Muntanya, Esquí, Cultura, Folklore, Cant Coral, Grups infantils i juvenils, Esports i Espeleologia. Entre 1944 i 1975 el Club té quinze juntes i onze presidents.

El setembre de 1950 la secció Coral parroquial es constitueix com a Orfeó Parroquial, i té com a director Xavier Azqueta i Magrans, director també de la coral La Lira. El Nadal de 1950 participa per primera vegada a la Missa del Gall, cantant la missa *Hoc est corpus meum de Perosi* i algunes nades populars. La primera audició formal de l'Orfeó, ja amb el nom d'**Orfeó Sant Cugat**, se celebra el 28 de gener de 1951 a la sala parroquial. A partir d'aquí l'Orfeó participa en tot tipus d'esdeveniments musicals, fonamentalment locals. En ressenyem un en particular, l'actuació que fa el 7 de gener de 1962 al Teatre Auditori de l'Hospital de Sant Pau en un acte benèfic que organitza l'Associació Benèfica Montserratina. El mes de gener de 1975 es decideix passar a ser una secció del Club Muntanyenc, la qual cosa implica que tots els cantaires han de ser-ne socis, i a canvi el Club els ofereix tota la seva infraestructura i recursos. L'11 de maig de 1975, en un concert a Berga, es presenta com a Coral Muntanyenc. El director segueix essent Xavier Azqueta.

Una de les activitats que es fan al Palau Abacial, sota l'aixopluc de la Parròquia de Sant Pere d'Octavià, com ja hem dit, és el teatre. Es produeix un gran nombre de participants i representacions d'obres, de tal manera que el 1949 s'inaugura la sala parroquial dels baixos del Palau Abacial com a teatre. Hi ha un grup que ja se'l comença a conèixer com l'Agrupació o els Maragalls. L'any 1958, en una reunió on hi són el director, ajudants i actors i que se celebra al nou Casal Parroquial situat al carrer de l'Endavallada, es decideix fundar l'**Agrupació Teatral Maragall**. L'assessor musical és el mestre Xavier

Azqueta, la qual cosa possibilita una forta relació amb la Societat Coral La Lira, també comparteixen actors i cantaires. Al cap d'uns anys l'Agrupació es dissol i sorgeix del mateix grup el que s'anomena Fila Zero, que es converteix en una secció de la Unió Santcugatenca. De l'Agrupació Teatral Maragall sorgeixen actors i actrius que, amb el temps, esdevenen excel·lents professionals: Joan Berlanga, Emma Vilarasau, Joan Llamas, Ernest Naté, Joan Fàbregas, Dolors Vilarasau i molts altres.

Aquest recorregut per les entitats de caràcter cultural, recreatiu i esportiu l'acabem amb la creació de l'**Esbart Sant Cugat** el 1975, l'any que tanca aquest recorregut historiogràfic. Cal recordar que el 1959 ja existia com a secció folklòrica del Club Muntanyenc.

Hem deixat per al final la **Creu Roja**, una entitat de caràcter assistencial que hem encabit en aquest capítol. Sabem que el 1920 es crea la delegació de la Creu Roja a Sant Cugat, però ja hi ha precedents que es remunten a 1902. No tenim, que nosaltres sapiguem, una història de l'entitat, només uns records de Pepa Llunell, la família de la qual regí la consergeria de l'entitat entre 1928 i 1936 (*Gausac*, 36-37, p. 124-136). Per tant, els records són anteriors al franquisme. En tot cas ens ha deixat una descripció del local. Aquest es trobava al carrer del Príncep (avui Santiago Rusiñol), en un edifici que constava de planta baixa i dos pisos, *Villa Ángeles*, l'única casa d'estiuejants de nova planta que existia al centre de la vila, fou enderrocada el 1987, un cop la Creu Roja ja s'havia traslladat a l'actual edifici. A la planta baixa hi havia els camillers i a la planta de dalt el despatx de secretaria.

No podem deixar d'esmentar l'esport. Sant Cugat disposa d'un club de futbol des de 1916, el qual va veure canviar el camp de joc durant el franquisme. També es crearen altres clubs en alguns barris i començaren a sorgir clubs d'altres pràctiques esportives. Pel que fa a l'esport que en podríem dir d'elit, cal esmentar el Club de golf creat a inicis de la dècada dels vint.

Camp de futbol

[AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-202-0004]

Per acabar, cal esmentar l'existència de dos casinos que servien d'esbarjo als estiuejants: Casino de La Floresta (inaugurat el 21 de maig de 1933 i que després de la guerra rebé el nom de Casino Tarruell) i Casino Veraniego San Cugat del Vallés.

6.2. Les associacions veïnals: de les velles a les noves Associacions de Veïns

Passem a les Associacions de Veïns (AV). L'època daurada de les AV són els anys setanta, encara que els precedents es remunten als seixanta. Abans de les AV s'han constituït les Associacions de Propietaris. Així, a la Floresta es constitueix una Associació de Propietaris el gener de 1919, el 1961 es modifiquen els estatuts i anys després passa a dir-se Associació de Propietaris i Veïns. El novembre de 1972 es crea una Associació de Veïns de la Floresta, però que no revifarà fins cinc anys més tard. A Valldoreix el 1918 es crea una *Asociación de Propietarios de Villa-Jardín*. És l'entitat que estarà darrera la creació, el setembre de 1958, de l'Entitat Local Menor; de fet, aquesta s'instal·la en el local de l'Associació de Propietaris i Veïns, com ja es diu aleshores. També tenim notícies d'algunes AV lligades a un territori molt concret, normalment una urbanització, com és el cas de la de Sol i Aire.

A Sant Cugat centre la primera en aparèixer en escena és l'AV «sector estació», la qual presenta els seus estatuts el 28 de juny de 1974, que són aprovats el gener de l'any següent. El maig de 1975, en una assemblea, s'intenta l'elecció d'una junta, però no és possible i s'endarrerix fins a l'1 de juny. N'hi ha una encapçalada per Àngel Casas, qui serà el primer alcalde democràtic a partir d'abril de 1979, i un altra per Joan Jubany. A la votació hi participen 271 socis dels 560 que diu tenir l'entitat, guanya la segona candidatura per 147 vots contra 144. L'octubre de 1975 ja disposa de local, al carrer Colom, la seva inauguració es fa el 24 de desembre. L'AV del «sector monestir», malgrat comptar amb una comissió gestora des de maig de 1975 i haver presentat els seus estatuts el 25 de setembre d'aquell any, no es legalitza fins al març de 1976. Les dues AV tindran una gran activitat durant els dos anys següents, funcionaran coordinadament i a partir d'un determinat moment publiquen un butlletí conjunt.

6.3. Les celebracions populars:

Cal diferenciar entre tradicions i celebracions populars. El llistat de tradicions, encara que la major part no són estrictament sancugatenques, és molt llarg, en Rogeli Pedró (2004) n'ha llistat desenes, però són bastants menys les que se celebren col·lectivament, és a dir, les que necessiten celebrar-se col·lectivament en un espai obert. D'aquestes, algunes minvaren o foren prohibides durant el franquisme, d'altres desapareixen definitivament i d'altres es mantingueren, amb més o menys canvis.

Evidentment cal començar per la **Festa Major**. Mossèn Antoni Griera i d'altres persones vinculades a la Parròquia decidiren celebrar la Festa Major el dia de Sant Cugat i Sant Jaume, 25 de juliol, sembla que això va ser així a partir de 1956. Abans se celebrava el 29 de juny, sant Pere, patró de la Parròquia. Sembla que a partir d'algun moment la Festa Major va decaure i el protagonisme va passar a la fira de setembre, fins que aquesta va existir, és a dir, a principis del cinquanta. L'acte central de la Festa Major és el Paga-li, Joan, una dansa anomenada també del Vano i el Ram i que té el seu origen probablement al segle XVIII. L'any 1952 el mestre Xavier Azqueta harmonitzà i arreglà la música per a l'Orfeó Sant Cugat i Eugeni Canas completà la lletra amb noves estrofes. L'estrena tingué lloc el mateix any, el 20 de juliol, a la Unió Sancugatenca. A principis dels anys setanta, el mestre Josep Ferré estrenà una nova harmonització instrumental a quatre veus. El Paga-li, Joan sempre s'ha ballat el dia de Sant Pere.

Balladors del Paga-li Joan a l'Ajuntament
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-049-0062]

Probablement una de les manifestacions populars santcugatènques més massives és l'**aplec de sant Medir**. Se celebra el 3 de març. L'esdeveniment està relacionat amb la veneració d'un sant que, segons la llegenda, fou martiritzat en el marc de la persecució dels cristians per part de l'emperador Dioclecià (ss. III/IV dC). L'ermita dedicada al sant es troba en la vall de Gausac, en plena serralada de Collserola; l'edifici actual, segons la data que figura en un baix relleu de la façana que representa la Santíssima Trinitat, és de 1447. El 1804 ja existia la Germandat de Sant Medir, que s'ocupava d'organitzar la festa i del manteniment de l'ermita. A partir de 1835 s'incorporaren les colles de Gràcia, Sants, Sant Gervasi i Sarrià. Hi ha qui diu que aquesta festivitat anul·la l'intent d'imposar la figura de sant Isidre. Durant el franquisme, el qual li canvià el nom per san Medín (sic), com figurava en les plaques del carrer homònim, no es deixà de celebrar. L'anada de santcugatencs, per aplegar-se en grups i dinar, era massiva. A la tarda es cloïa l'aplec amb una ballada de sardanes.

Malgrat el que acabem de dir i que Ramon Mas, membre de la Unió de Rabassaires, deia que els santcugatencs preferien sant Medir a **sant Isidre** (15 de maig), és un fet que els pagesos, fins que n'hi va haver, seguien honorant sant Isidre (de fet, encara se

celebra, amb una missa i poca cosa més). La festa de Sant Isidre Llaurador, patró dels pagesos, va ser una de les principals activitats socials del Celler. La festa estava molt arrelada d'antic, però el Celler s'hi va implicar fort, va passar a organitzar directament la diada i va mantenir la tradició fins el 1991. Al Sant Cugat, durant el règim franquista, era una mostra d'orgull pagès. Solia consistir en una missa solemne amb ofrena de fruits, cercavila i trasllat al Celler, també local de la *Hermanidad*, per fer la benedicció de la maquinària. Més tard, esdevé una jornada de caire cívic de promoció de la pagesia en una ciutat que avança sobre el camp.

La primera celebració de la **Festa de Sant Antoni Abat** (17 de gener) de la qual tenim notícies és la de 1861, hi ha constància que s'hi celebrava un ball, del qual era responsable Sever Mas i Pila. Després de l'aturada obligada a causa de la Guerra Civil, el 1940 es torna a recuperar, com deia el full parroquial: «Este año va a restablecerse una de las fiestas cristianas más populares de Sant Cugat del Vallés. Es la finestra de San Antón». Es fa una cerimònia religiosa la vigília, cerimònia que ja no es fa a partir de 1941, i el dia 17: missa, benedicció del pendó de San Antoni, benedicció dels animals i Tres Tombs pels carrers de la vila. El ball, peça imprescindible de la festa, es fa a la Unió Santcugatenca. La Festa compta amb una societat organitzadora, que el 1953 té 174 socis, i una Junta. Segons el seu historiador (Joan Troyano, 2023), l'edat d'or de la Festa és el període 1950-1959. La davallada de l'activitat agrícola i l'aparició de les hípiques, fa que aquestes, és a dir, els seus cavalls, prenguin un gran protagonisme. L'any 1974 la premsa de Barcelona destacava el protagonisme del carrer i el paper de les hípiques en la Festa, el banderer d'aquell any fou Pere Xercavins Girbau.

A Sant Cugat se celebraven dues fires durant l'any: la **Fira de Maig**, que solia coincidir amb la festa de l'Ascensió, i la **Fira de Setembre**, que s'esqueia amb la Nativitat de la Verge (dia 8). La fira de maig coincidia amb els preparatius del temps de segar i batre; per això, els estris que s'exposaven i venien eren els propis d'aquestes tasques. El mateix succeïa el mes de setembre amb els estris i les eines del temps de la verema (per això es coneixia per la fira de les portadores). Tenim notícies d'una primera fira a mitjan segle XII i, probablement, des del segle XV existien les dues (en tot cas, tenim notícies que al segle XVII era així). Les fires duraven diversos dies i també tenien un caràcter lúdic i festiu. Carros, tartanes, cavallerisses i gent s'aplegaven a l'Era dels Monjos o plaça del Monestir. Les parades ocupaven tot el carrer Major. Les dues fires arribaren fins a finals dels anys quaranta o inicis dels cinquanta, tenim referències de la fira de setembre fins a 1952. El programa de la Unió Santcugatenca durant aquella fira, que se celebrà entre el 6 i 9 de setembre, fou el següent: balls de societat i boxa; la

sarsuela catalana *Cançó d'amor i de guerra*, per l'Agrupació Artística, la Secció Coral i la col·laboració de l'esbart local Sant Jordi, dirigits per M. Ansón; i l'Orquestra Muixins.

Moltes de les manifestacions populars que hem incorporat com a mostres de la cultura popular i tradicional, són relativament recents, ens estem referint als geganters, castellers, caparrots, trabucaires o diables. Però n'hi ha una d'un arrelament indiscutible: **els bastoners**. A principis dels anys trenta del segle XX tenim notícies de la seva existència. En concret, és una de les activitats que organitza l'Institut de Cultura Infantil, creat el 1933 i gestionat per sectors catòlics vinculats políticament a la Lliga i Acció Catalana Republicana. El seu primer president fou Pau Muñoz i Castanyer, qui serà alcalde durant els anys quaranta. Els bastoners no deixaren d'existir durant el franquisme, però hagueren d'aixoplugar-se sota la protecció del *Frente de Juventudes*.

Encara que la primera referència de la paraula **sardana** data de 1552, no és fins al 1883 que l'historiador Josep Pella i Forgas la va proclamar com a ball nacional de Catalunya. A Sant Cugat hi ha referències que ens permeten pensar que a partir de mitjan segle XIX ja es ballava, però la primera notícia que tenim és de 1907. Aquell any, en el marc d'uns Jocs Florals celebrats al claustre del monestir, dues reputades orquestres tocaren sardanes a les places Major i del Monestir. Durant el franquisme no es deixaren de ballar, fins i tot el règim les programà en els actes de celebració de l'*Aniversario de la Liberación* de la vila. Durant la festa d'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, organitzada per la Comissió Abat Oliba i celebrada el 27 d'abril de 1947, es va fer una audició de sardanes a Valldoreix a càrrec de la cobla Canigó; audició que es va repetir per la Festa Major d'aquell any, aquest cop a càrrec de les cobles Moderna i La Principal de Barcelona. El 1948, com ja hem explicat, es crea la Secció Folklore del Club Muntanyenc, la qual organitza una audició de sardanes quinzenal, el 1949 va prendre el nom de *Sant Cugat Sardanista-Sección Folklórica del Club Montañés Barcelonés*. A partir de principis dels anys seixanta una altra entitat dedicada a la sardana va prendre el protagonisme i la secció Sant Cugat Sardanista va desaparèixer. L'agost de 1963 es crea l'Agrupació Sardanística de Sant Cugat, que després canvia el nom per Agrupació Sardanista de Sant Cugat, la qual s'acaba dissolent l'any 1971. L'any 1973 sorgeix la colla Arrels, grup que no acaba de quallar. Anys després (1977) s'aconsegueix aprovar els estatuts d'una nova agrupació: Agrupació Sardanista de Sant Cugat. Aquesta ja ve actuant des de 1974 i entre aquest any i 1975 ha estat molt activa, té 115 socis.

6.4. El jovent

Els anys seixanta del segle passat van aportar a Catalunya grans canvis socials i culturals. De tal manera que s'ha parlat del *seixantisme*, fins i tot un autor l'ha qualificat com el tercer gran moment politicocultural després del modernisme i el noucentisme. Es tracta d'un moviment general, plural i de molta vitalitat, que cal situar entre 1959 i 1971. Un conjunt de diverses iniciatives politicoculturals que comparteixen dos objectius: l'antifranquisme i l'afirmació de la cultura com a forma definidora de la identitat catalana. En aquest context es produeix l'experiència de la Tothomada, una experiència curta, 1966-1969, però molt intensa. El Club Amics de Tothom (La Tothomada), que té els seus precedents en la JOC-Branca Tothom o Branca Grans de la Casal Parroquial, es constitueix el dia de Tots Sants de 1966, amb l'objectiu de ser un grup exclusivament de joves, el qual estableix una reunió setmanal i elegeix una Junta. Aviat traurà un butlletí, TOTHOM, que es publica fins l'agost de 1968. Durant els tres anys de la seva existència organitza una gran quantitat d'activitats:

- Les excursions, pràcticament una excursió cada cap de setmana.
- Les reunions, activitat que concentra la major part del temps i esforços.
- Les colònies d'estiu per a infants: se'n fa una primera el juliol de 1967 i una segona el 1968, que cal ampliar a tres tandes.
- El Grup del barri de Sant Francesc, el qual es proposa arribar als fills de la classe obrera que s'ha anat concentrant en aquest barri, dura fins l'agost de 1969.
- Les festes i les revetlles.
- L'activitat musical, que es caracteritza per l'organització de vetllades per les quals hi passen quasi tots els membres de la Nova Cançó, a part dels cantants locals (Rosa Maria Capmany, Toni Moreno i Pere Codó).
- El cinefòrum.
- Les sardanes (l'Agrupació Sardanista Sant Cugat).
- L'art i les exposicions. S'organitza el Primer concurs de fotografia (novembre de 1967) i el butlletí va donant compte de totes les activitats artístiques de la vila.
- Els esports. Es reactiven les seccions de ping-pong i escacs del Casal Parroquial.

El Club Amics de Tothom acaba les seves activitats quan tanca el Casal Parroquial, finals de 1969, però ja arriba a aquella data molt debilitat, havent reduït considerablement les seves activitats.

Durant els anys 1950 i 1960 es va imposar d'una manera total el que es va anomenar com a *rock*, al qual va seguir un dels seus derivats més populars, el *pop*. El *rock* va derivar cap a dues variants: el *rock and roll*, música pensada per ser ballada, i el *pop*, que no és més que el rock però amb menys força i intensitat rítmica, buscant més la melodia i donant molt pes i rellevància a la part vocal. A Europa arriba des dels Estats Units d'Amèrica i comença a Anglaterra, probablement a causa de l'idioma. Els primers referents populars foren *The Shadows*, fins l'eclosió dels *Beatles* i els *Rolling Stones*. A Sant Cugat els primers grups musicals influenciats pel rock comencen a sorgir a partir de 1960, aquests són els grups més significatius que ha recopilat el seu historiador (Frederic Cabanas, 2024):

- Fracs Noirs/Els Xinots: 1960-1965; fundat per Rafel Grau Castanyer (bateria)
- Els Fatídics: 1963-1966; amb el lideratge del guitarra solista, Ferran Pomairol
- The Darkners/Els Tucan's/Clan Junior: 1964-1970; tres veïns del carrer Montserrat, constitueixen The Darkners, que temps després amb alguna nova incorporació passa a ser Els Tucan's, per convertir-se el febrer de 1968 en Clan Junior, una fusió de membres procedents dels Tucan's i dels Xinots.
- The Almars: 1966-1967; impulsat per Joan Montosa i un company de feina, Manel Gràcia.
- Els Pirates/The Mood's: 1967-1971; constituït per un grup d'amics del barri del mercat vell (plaça Sant Pere i carrers Major i Sant Domènec.
- Els Estels/La Masa: 1966-1975; Els Estels és un grup constituït per nois molt joves, d'entre dotze i catorze anys. El 1970 es fan dos canvis al grup i adopta el nom de La Masa.

A part d'aquests grups, cal sumar-hi, alguns ja fora dels anys seixanta: Head Breakers (1963-1964?), Los Stilman's (1966-1967), Los Sueños (1967-1968), Vibración (1972-1973), Aloha (1973-1974) i Els borinots/Gamma (1973-1979?).

A l'haver de la joventut local cal afegir la influència que va tenir la instal·lació de la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona (1968), la qual s'ubicà primer al pis superior del claustre del Monestir, després també al col·legi Joaquina Pla Farreres i finalment al que actualment és la Casa de Cultura, però que fins al 1983 va ser l'Escola de Magisteri. Per les aules del claustre del Monestir passaren professors com Martí de Riquer, Francisco Rico, Jordi Nadal, Eduard Valentí Fiol, Joan Reglà,

Joaquim Molas, Joan Ainaud de Lasarte, Antoni Comas, Carlos Seco i altres. La Facultat es va traslladar a la UAB el curs 1972-1973.

Entre aquests professors hi hagué el poeta i lingüista Gabriel Ferrater, el qual organitzava tertúlies amb joves santcugatencs en el restaurant *El Mesón*, les quals, certament, han estat una mica mitificades.

6.5. L'art: Sant Cugat terra d'artistes

La primera mostra artística dels anys del franquisme es produeix el 1941, consisteix en una exposició concurs organitzada per l'Ajuntament sobre temes del Monestir. El 1949 un seguit d'artistes santcugatencs exhibeixen la seva obra en una mostra col·lectiva al vestíbul de l'Ajuntament, destaquen pintors com Ceferí Solivelles i Mínguez i Manel Farrés i Salvadó. Més tard caldrà sumar-hi Joaquim Vinyoles, pintor i cinèfil amateur.

Allò que situarà en el mapa artístic el Sant Cugat dels anys cinquanta i seixanta és l'anomenada Escola Catalana de Tapís. A mitjans dels anys cinquanta Miquel Samaranch i Amat decideix donar un tomb a la seva fàbrica de catifes i tapissos, fundada el 1922 per Tomàs Aymat i Martínez, concretament en el camp dels tapissos. Anima l'artista local Josep Grau Garriga, qui en aquells moments està realitzant unes pintures al fresc a l'ermita de Sant Crist de Llaceres, a aprendre l'art tèxtil amb el tapisser francès Jean Lurçat. A partir d'aquí s'inicia una relació estreta entre la fàbrica i els principals artistes catalans, als quals se'ls hi encarrega els cartrons: Josep Guinovart, Josep Maria Subirachs, Albert Ràfols Casamada, Joan Josep Tharrats, Jaume Muxart, Maria Assumpció Raventós, Joan Hernández Pijuan, Pablo Ruiz Picasso, Joan Miró o Antoni Tàpies. Són aquests dos darrers pintors els que probablement tindran una major projecció, gràcies a la col·laboració amb Josep Royo, artesà de la casa. A part de Royo, sorgiran artistes com Carles Delclaux, Pere Cortijos, Paco Minuesa, Joan López i Carles Vergés. La fàbrica es mantindrà en funcionament fins a principis dels anys vuitanta.

Mentre, s'eixampla l'activitat en el camp de la pintura i l'escultura, al destacar en aquest sentit les figures d'Octavi Galceran (pintor) i Miquel Casajuana (escultor). Com ja hem indicat en un altre apartat, al Casal Parroquial a principis dels anys seixanta es comencen a impartir unes classes d'art, en són professors Josep Grau Garriga, Teresa Farrés i més tard Joan Tortosa. Per aquestes classes hi passen una sèrie d'alumnes alguns dels quals destacaran en anys següents: Pep Codó, Antoni Moreno, Joan Tortosa, Josep Royo, Joan López, Carles Delclaux, Pere Pahisa, Miquel Casajuana, Frederic Cabanas o Josep Canals.

Josep Grau-Garriga treballant en les seves pintures murals a Sant Crist de Llaceres, dècada de 1950
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. 6.5_CUG-037-0071]

Sant Cugat també destaca per la producció de pedra artificial, una barreja de ciment amb diferents tipus de pols de marbre i arena, amb la qual s'imita principalment l'estil d'art romànic. L'iniciador és Antoni Agraz, en Materile, a qui seguiran Josep Llunell, Joan Cortina, Antonio i Salvador Molina i Ramon Millet.

El 1962 es funda l'Escola Internacional de Pintura Mural de Sant Cugat al claustre del Monestir, gràcies a la gestió de mossèn Antoni Grierà. El fundador és Miquel Farré, catedràtic de Procediments Pictòrics a l'Escola Superior de Belles Arts Sant Jordi (Barcelona). Hi exerceixen com a mestres els pintors Joan Moncada, Llorenç Alier i Oriol Balmes, com a mestres de taller Miquel Cuadras i Miquel Cabanas i Alibau, i el mateix Grierà com professor d'art litúrgic.

El 1967, de la mà de Ramon Pros i Josep Canals neix el concurs de pintura ràpida, el qual es fa en el marc de la Festa Major. Al seu recer neix el Grup d'Art, que es transformarà en Set i Tantes. Posteriorment el concurs és recollit per l'entitat Estudi d'Art. Amb el mateix nom neix una revista que publica dos números entre 1972 i 1974, els quals recullen els fets artístics més destacats de la vila. També amb el mateix nom Josep Canals crea una entitat totalment nova, que s'instal·la al carrer Santiago Rusiñol. L'Estudi es transforma en escola. Anys després es municipalitza i és l'embrió de l'actual Escola d'Art i Disseny.

No podem tancar el llistat d'artistes sense citar els següents, encara que la llista podria ser força més llarg. Mercè Diogène (Perpinyà), qui funda el Taller de Tapisseries Can Monmany l'any 1975, on l'artista hi viu i treballa des de 1970. Rudolf Hässler (Interlaken, Suïssa), pintor hiperrealista i gravador. Pep Blanes (Terrassa), professor de l'Escola d'art com a professor de dibuix, especialista en la tècnica de la ploma i el grafit. Maria Teresa Codina (Biarritz), estudia a França fins a principis dels seixanta, quan s'instal·la a Catalunya i estableix la seva casa taller a Sant Cugat, destaca per la seva obra tèxtil.

Pel que fa a la fotografia, cal esmentar Joan Cabanas i el seu fill Carles Cabanas i Rosell i Joan Llamas. S'instal·la a Sant Cugat a partir de 1973 Pere Formiguera, considerat un dels fotògrafs clau de la segona meitat del segle XX a tot Espanya. Seran els precedents d'un important llistat de fotògrafs que apareixeran anys després. Cal esmentar l'aportació fílmica de Joaquim Vinyoles i Octavi Galceran, a qui ja hem esmentat com a pintors, els quals deixaren documentals molts valuosos sobre els anys del franquisme.

Parlem de les galeries d'art de la vila. El Club Muntanyenc, tant en la seva seu de la plaça d'Octavià com de la plaça de Barcelona, farà la funció de galeria d'art. El 1973 Josep Canals funda pròpiament la primera galeria, la Galeria d'Art del Vallès, activa fins al 1986. El 1973 també sorgeix la Galeria Arpalí al carrer Valldoreix, al fons d'una papereria.

Hem deixat per al final el nucli d'il·lustradors de la Floresta, que giraran entorn de la figura de Josep Toutain (1932-1997). Creà el grup de la Floresta, grup que tingué l'origen en una sèrie de dibuixants joves vinguts de Madrid atrets per les possibilitats editorials i culturals de Barcelona: Carlos Giménez, Adolfo Usero, Esteban Maroto i Jesús "Susó" Peña. S'instal·laren al barri i durant l'any que va durar l'experiència, estem parlant de 1967, produïren *5 X Infinito*, *Roy Tiger* i *La esmeralda Sagrada*. Malgrat que constitueix una de les primeres passes en la renovació del còmic espanyol, l'acusada personalitat de cadascun dels seus integrants va fer que aviat continuessin les seves respectives carreres en solitari.

Tornem al títol d'aquest apartat: Sant Cugat, terra d'artistes. És un eslògan creat el 1972 per Josep Canals, ell mateix ha reconegut que responia més a un desig que a una realitat. Un altra cosa és si, realment, l'eslògan ha esdevingut alguna cosa més amb el pas dels anys.

6.6. Els mitjans de comunicació escrits

Durant el franquisme a Sant Cugat no hi ha mitjans de comunicació públics, amb dues excepcions. Els que hi ha són privats i se circumscriuen als mitjans escrits. Afortunadament, disposem d'un llistat de les publicacions (Josep Maria Figueres, 1984), el qual hem classificat segons l'editor:

- Ajuntament:
 - *Boletín de la Junta Municipal de Educación* (1973-1976?). Edita: Ajuntament de Sant Cugat del Vallès
- Església:
 - *Hoja Diocesana* (1939-1976?). Editada pel Bisbat de Barcelona. La quarta pàgina informa sobre les qüestions específiques de cada parròquia.
 - *Guia. Cronica Parroquial* (Primera època: 1949-1960) i (Segona època: 1961-1962). Edita el Casal Parroquial. A partir del número 22 s'inclouen aspectes de caràcter cultural.
 - *Boletín de Dialectología Española* (3ª època). Edita *l'Instituto de Cultura Románica de la Exm. Diputación Provincial de Barcelona*. Redacció i administració: Abadía de San Cugat del Vallés. Director. A. Grieria.
 - *Afany. Butlletí de la JACE de Sant Cugat del Vallès*. Edita: Joventut d'Acció Catòlica
 - *Cuatro Palabras* (1963). Edita: MJOCI (Moviment de la Joventut Obrera Cristiana Internacional). Centre Borja (jesuïtes):
 - *Borgianum. Cuaderno de notas* (1950-1963). Edita: Filosofado del Colegio Máximo de S. Franciscus de Borja
 - *Cuadernos de Teologia* (1951). Edita: *Col. S. Francisco de Borja*.
 - *Unitas. Organo español de la Asociación Internacional UNITAS*. Redacció i administració: *Facultad Teológica de San Francisco de Borja*
 - *Studia Papyrologica. Revista española de papyrologia* (1962-1983). Edita: Seminari de Papirologia de la Facultat Teològica Sant Francesc de Sant Cugat del Vallès

- *Selecciones de Teologia. Revista trimestral de Teologia (1962-?). Redacció i administració: Facultad de Teologia San Francisco de Borja.*
 - *Selecciones de Libros. Actualidad Bibliográfica de Filosofia y Teologia (1964-1969). Edita: Facultat de Teologia Borja.*
 - *Actualidad Bibliográfica. De filosofía y teología (1970 - ?). Edita: Facultades de Filosofia y Teologia. San Francisco de Borja*
 - *El Crítico (1973-1975). Edita: Grup anònim d'estudiants de la Facultat de Teologia Borja de Sant Cugat del Vallès*
- Entitats:
- *Club Montañés Barcelonés. Delegación de San Cugat. Circular para socios (1951-1959?). Edita: Club Montañés de San Cugat*
 - *Club Muntanyenc de Sant Cugat (2ª època). Butlletí mensual pels socis (1969-1970). Edita: Club Muntanyenc de Sant Cugat*
 - *Club Muntanyenc Sant Cugat (3ª època) (1970). Edita: Club Muntanyenc de Sant Cugat*
 - *Club Muntanyenc Sant Cugat (4ª època) (1971-1972). Edita: Club Muntanyenc Sant Cugat*
 - *Pedrò. Butlletí Informatiu del Club Muntanyenc de Sant Cugat (1972-1974). Edita: Club Muntanyenc de Sant Cugat*
 - *Club Muntanyenc Sant Cugat (1975 - ?). Edita: Club Muntanyenc Sant Cugat*
 - *Valldoreix. Portavoz de la Asociación de Propietarios y Vecinos (1957-1960).*
 - *Valldoreix. Portavoz de la Asociación de Propietarios y Vecinos (4ª época) (1969?).*
 - *Mirasol. Boletín de la Asociación de Propietarios de Mirasol (1961?-1969?)*
 - *Tothom. Boletín Informativo del Club Amics de Tothom (1966-1968). Edita: Club Amics de Tothom*
 - *La Roda. Circular informativa (No periòdica) (1969-1971). Edita: Sociedad Coral La Unión Sancugatense*
 - *Cruz Roja Española. Publicación informativa. No periódica (2ª època) (1971). Edita: Gabinet de Premsa e Informació de la Assemblea Local de la Cruz Roja Española*
 - *Forat. Circular trimestral d'informació i relació espeleològica (1972). Edita: GIESC del Club Muntanyenc Sant Cugat*
 - *Estudi d'Art (1972-1974). Edita: Estudi d'Art de Sant Cugat del Vallès*
 - *Amics de Sant Cugat (1ª època) (1974-1977). Edita: Amics de Sant Cugat*

- Col·legis:
 - o Rambla 8 (1970). Edita: Colegio Santa Isabel.
 - o Dimensión (1970). Edita: Col·legi Santa Isabel
 - o Paladin. Boletín Escolar (1972). Edita: Colegio Jardín de Infancia
- Premsa local:
 - o Sant Cugat. Semanario de información local (1959-1960). Edita: Red Catalana de Prensa
 - o Vallépolis. San Cugat.Valldoreix.La Floresta.Mirasol (1ª època) (1974-1976). Edita: P. Javier Puy

En definitiva, de la trentena de mitjans localitzats, una bona part estan lligats a l'Església i organitzacions afins i al Centre Borja (jesuïtes), aquestes segones alienes a la realitat santcugatena; representen el 40% del total. El gruix correspon a entitats i associacions, de fet vuit, i algunes publicacions són d'àmbit intern.

Només trobem una publicació de l'Ajuntament i a les acaballes del franquisme, i dos publicacions d'informació local: Sant Cugat, que edità 75 números entre març de 1959 i agost de 1960, i que va morir perquè la *Jefatura Local del Movimiento* va estimar que no s'ajustava a la seva finalitat; i *Vallépolis*, que apareix ja a les acaballes del franquisme (1974), ens referim a la seva primera època, i que a partir de 1975 actua com a portaveu oficients de l'Ajuntament presidit per Francesc de Paula Llatjós García.

BIBLIOGRAFIA: ANDRÉS COLL, Mercè (2023); BORDAS, Jordi (1994); CABANAS, Frederic (2024); CABRERIZO i BELL, Josep Maria (2008); CANALS i GUAL (1997 i 2003); CASAS i ROCA, Jordi (2016); CASAS i VÁZQUEZ DE NOVOA, David (2024); CIFUENTES i COSTA, Jaume (2019-2020, 2021 i 2022) CONTEL, Josep Maria (2022); CORTÉS GARCÍA, Juan José (2004); DDAA (2007); DENDRA CARAYOL, Andreu (2002); FIGUERES, Josep Maria (1984); FOJ, Gemma i ROCA, Jordi (1989); GARRELL i GRAU, Miquel (2024); LABORDA i GIL, Xavier (1999); LÓPEZ, Joan (2020); LLUNELL, Pepa (2010); MIQUEL i SERRA, Domènec (2012-2013, 2016 i 2017); MIRALLES, Francesc (200); PEDRÓ i FONTANET, Rogeli (2004); PUEYO i MASI, Imma (1999, 2000, 2005, 2013 i 2015); RIBERA i VILLANUA, Climent i AULADELL i SERRABOGUNYÀ, Joan (2011); TORTOSA i SAPERES, Joan (1993 i 2012-2013); TROYANO, Joan (1994 i 2023); i UDINA, Rosa Maria (2022).

7. L'ENSENYAMENT

Els germans Grau-Garriga, a la dècada de 1930
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-048-0028]

7.1. Uns quants col·legis, però només un de públic

Sant Cugat fins a principis dels anys setanta del segle XX només disposà d'un col·legi públic: l'actual Joan Maragall. El 7 de novembre de 1926 l'Ajuntament aprova encarregar a l'arquitecte municipal que aixequi els plànols del terreny per procedir a l'expropiació, ja que s'hi vol construir uns locals destinats a escoles nacionals graduades de nens i nenes. El 27 de febrer de 1927 la Comissió municipal permanent aprova la construcció del «"Grupo Escolar Marqués de Estella" en homenaje al invicto General Primo de Rivera, Presidente del Consejo de Ministros». Però el grup escolar no s'inagura fins el 26 de juny de 1932, assistint a la seva inauguració el president de la Generalitat, Francesc Macià, i diversos consellers. Es parla del Grup Escolar, sense determinar-ne un nom propi, a la vila serà conegut durant el franquisme com a Col·legis Nous. Ja a les acaballes el franquisme se li posa el nom de Carrero Blanco, alguns anys més tard rebrà el nom actual. Aquest col·legi té un problema però, no s'hi imparteix el batxillerat

elemental, la qual cosa obliga els alumnes que hi van, si el volen fer, a anar a algun col·legi privat.

De col·legis privats n'hi ha uns quants: *Nuevo Colegio de Fomento* o Col·legi Azqueta, Roqué, Academia León, Academia Serrano; i tres col·legis religiosos per a nenes: les Franciscanes, presents a Sant Cugat des de la segona dècada del segle XX; El Pinar, de la Congregació de Missioneres del Sagrat Cor, fundat l'any 1956; i, ja a les acaballes del franquisme, el col·legi de les Germanes de la Puresa, que fundaren l'escola l'any 1974. L'any 1944 es crea una escola a la Floresta, que és ampliada el 1962.

No es fins a principis dels anys setanta que es construeix una nova escola pública, l'escola Joaquim Pla Farreres. A mitjan dels anys setanta les coses han millorat una mica. El 1975 s'inaugura a Valldoreix l'Escola Jaume Ferra i Clua, que porta el nom d'un metge i bacteriòleg (1852-1929). El mateix any s'inaugura l'*Escuela Nacional Mixta Carrero Blanco B*, ja que la *Carrero Blanco A* era l'actual Joan Maragall; anys després passarà a dir-se Escola Pins del Vallès.

No obstant això, aquell any la situació de l'ensenyament a Sant Cugat és d'una gran precarietat. A preescolar manquen vint-i-cinc unitats, per tal d'encabir un miler d'alumnes. Pel que fa als col·legis d'EGB, el Ministeri acaba d'acceptar un terreny per fer una escola a la Floresta. La situació més greu és al batxillerat (BUP) i a la formació professional, es parla d'una cessió de terreny per a un institut de BUP i una futura cessió per a la formació professional (de moment, només hi ha classes nocturnes).

Cal afegir-hi l'experiència de La *Ciudad de los Muchachos*. Va ser un centre assistencial que va acollir nens orfes o en risc d'exclusió social entre 1951 i 1977, però com a centre assistencial té els orígens en els anys vint o trenta. Depenia de l'Ajuntament de Barcelona, però estava ubicat a Sant Cugat, als terrenys de Can Puig, sobre Sant Medir. Inicialment seguia la proposta modèlica del projecte Boy's Town, creat a Estats Units el 1917 pel pare Flanagan, amb nous mètodes que se centraven en la preparació social dels nois i noies. Però la versió local en ple franquisme va resultar diferent. S'hi vivien situacions d'abusos i maltractaments.

7.2. L'arribada de l'ensenyament d'alt estanding: el Viaró.

El dissabte 5 d'octubre de 1963 l'Opus Dei inaugura a Sant Cugat el Col·legi Viaró, s'inicia amb 139 alumnes. A iniciativa del col·legi el 1964 es construeix el baixador de Sant Joan, que provisionalment és de fusta. És un col·legi d'alt *standing*, pensat per a

persones d'elevat nivell econòmic, encara que té una política de beques. Des de finals dels anys seixanta imparteix classes nocturnes per a persones treballadores, a un preu molt reduït, el 1972 es gradua la primera promoció i el 1999 la darrera. Unes quantes generacions de nois santcugatencs hi assisteixen, per tal de fer el batxillerat elemental, el superior o els dos, això és així sobretot durant la dècada del setanta. El 1969 s'inaugura una altra escola lligada a l'Opus Dei, La Farga.

7.3. Un ensenyament repressiu que ignora la llengua del país

Òbviament l'ensenyament no s'escapa del context repressiu que viu el país. Ja hem esmentat les obligacions religioses que s'imposen als alumnes, a les quals podem afegir els rosaris del dissabte el matí, mentre aquest fou lectiu. Naturalment, a les escoles religioses la coacció religiosa, perquè cal parlar de coacció, és major. Més enllà de la qualitat de l'ensenyament que s'imparteix, que varia d'una escola a l'altra, el que és un fet general és la negació de la llengua catalana.

Mentre la majoria dels mestres són catalans i la immensa majoria dels alumnes tenen la llengua catalana com a pròpia o habitual, l'ensenyament es dona el castellà, encara que els alumnes entre ells i amb els professors parlin en català. En aquesta tasca de repressió lingüística hi podrien haver jugat un paper important alguns mestres vinguts de fora de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA: BARDAVIO NOVI, Antoni (2007) i MIQUEL i SERRA, Domènec (2018).

8. LA CONDICIÓN DE LA DONA

El tractament que el règim franquista féu de la dona com a subjecte social i polític sempre va romandre inspirat per l'integrisme catòlic, que bastí un discurs ideològic que reduïa el paper de la dona en societat al de la vida privada –primer com a filla sotmesa al pare i després com a esposa i mare sotmesa al marit-. Als anys seixanta les coses van anar canviant, hi hagué un augment de la incorporació de la dona a la vida pública: un accés més sovintejat als estudis secundaris i superiors, una progressiva i substancial transformació en la valoració social del rol femení i, sobretot, la incorporació a un mercat de treball en procés d'expansió i diversificació.

Dones de l'Auxilio Social al local de La Unió
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-040-0082]

No obstant això, la incorporació de la dona a la vida política fou purament cosmètica, una operació del règim de cara a la galeria. Les dones es van mantenir al marge del joc polític, amb l'excepció dels referèndums de 1947 i 1966. En les eleccions municipals pel terç familiar només tenien dret a vot les vídues, al ser considerades caps de família. El 1967 s'afegí el dret a vot per a les dones casades a les eleccions familiars a Corts i el 1970 a les eleccions municipals. Però això no deixà de ser una ficció. Durant el franquisme, dels 2.482 procuradors a Corts només 12 dones ho foren. Pel que fa a

l'àmbit municipal la nòmina fou ben magra, per no dir pràcticament inexistent, hi ha el cas de Montserrat Tey, Delegada Provincial de la *Sección Femenina* (1963-1973) i regidora de l'Ajuntament de Barcelona i el de Josefa Arqués, regidora de Vic.

Nenes pel Corpus o la Primera Comunió
 [AMSCV, fons de l'Abans, ref. CUG-037-0050]

Lamentablement no disposem d'un llibre que ens parli de les dones durant el franquisme, a diferència del període 1912-1936 (Tate Cabré i Daniel Romaní, 2009). De fet, tots els altres capítols interpel·len les dones, però no hi hem dedicat una mirada especial. És un buit historiogràfic de primer ordre. Òbviament, un estudi sobre la dona santcugatena durant el franquisme no aportarà grans diferències respecte al que sabem en termes generals, però ens donarà una descripció més precisa de la quotidianitat de la dona en una vila que durant una bona part del franquisme encara és agrícola i rural. Una primera constatació, doncs, és que una bona part de les dones santcugatenes i durant un període més o menys llarg seguiran lligades als ritmes i les exigències de les feines del camp.

Desconeixem el paper de la *Sección Femenina* de *FET y de las JONS*, creada el 12 de juliol de 1934 i unificada amb altres organitzacions femenines el 1937, a Sant Cugat durant aquests anys i especialment durant els anys més durs del franquisme. Sabem que si per als nois l'ensenyament tenia un caràcter força repressiu, en consonància amb l'estat general del país, per a les noies encara ho era més, especialment en els col·legis religiosos.

D'altra banda l'ensenyament els deparava una assignatura pròpia que se suposa que les havia de preparar per al seu paper d'esposes i mares: *labores del hogar*.

Les dones solteres d'entre disset i trenta-cinc anys havien de fer el *Servicio Social*, una prestació obligatòria imposada per la *Sección Femenina* de la Falange (Decret número 378 del 7 d'octubre de 1937): «Se declarará deber nacional de todas las mujeres españolas comprendidas en edad de diez y siete a treinta y cinco años la prestación del “Servicio Social”. Consistirá éste en el desempeño de las varias funciones mecánicas, administrativas o técnicas precisas para el funcionamiento y progresivo desarrollo de las instituciones sociales establecidas por la Delegación Nacional de “Auxilio Social” de F. E. T. de las J. O. N. S. o articulados en ella» (article primer). Aquest servei, conegut com la «mili femenina» era necessari per accedir a treballs remunerats, títols acadèmics, passaports, carnets de conduir i altres activitats.

Tenia una part teòrica i una part pràctica, que s'havia de fer en centres assistencials, hospitals, menjadors infantils i altres. Un dels llocs on es podia fer a Sant Cugat era l'escola bressol de la parròquia, l'única existent durant la major part del franquisme.

D'altra banda, les dones menors d'edat (menys de 21 anys) per obtenir el carnet de conduir o el passaport necessitaven l'autorització del pare o el marit, en cas d'estar casades.

9. FRANQUISME SOCIOLÒGIC I RESISTÈNCIA AL FRANQUISME

Plaça Octavià als anys 60.

[AMSCV. Foto: Joan Llamas]

S'entén per *desarrollismo* l'empenta econòmica que va viure Espanya durant els anys seixanta, producte del canvis de política econòmica del règim, una obertura a l'exterior, i l'aprofitament del període de bonança econòmica que vivia Europa des de l'acabament de la Segona Guerra Mundial.

Aquest procés va possibilitar que Espanya es convertís definitivament en un país industrialitzat, la qual cosa comportà un gran buidatge del camp i, en conseqüència, importants processos migratoris vers l'estranger i les zones més industrialitzades del país. Catalunya, sobretot Barcelona i la seva àrea metropolitana, va ser receptora d'una gernació de gent procedent especialment del sud peninsular.

La població espanyola accedí progressivament a uns nivells de consum que res tenien a veure amb el franquisme de postguerra. El 600, el cotxe produït per l'empresa automobilística SEAT, es convertí en l'ensenyà d'aquest procés. D'altra banda, no fou menor l'impacte d'un turisme en creixement, que esdevingué una peça essencial de l'economia i, a la vegada, comportà un contacte amb la gent i els costums de la resta d'Europa.

Això comportà una assumpció acrítica del règim per amplis sectors socials, el que se n'ha dit «franquisme sociològic». No anul·là, però, les contradiccions del règim, que

l'anaren fent inviable a mitjà i llarg termini. El major desenvolupament industrial comportà el sorgiment d'un moviment obrer més combatiu i organitzat; l'arribada de noves fornades a la Universitat, que ja no pertanyien només a les classes benestants, originà un potent moviment estudiantil; i la disbauxa urbanística produïda pel ràpid i espectacular creixement de les grans ciutats i les seves àrees metropolitanes, foren l'origen d'unes associacions veïnals que exigien millors condicions de vida.

Com hem dit, Sant Cugat fins als anys setanta segueix essent una vila marcada fortament pel seu passat agrícola i rural. La industrialització i, en conseqüència, la immigració, fora de la procedent de la ciutat de Barcelona, no tingueren la importància de les viles veïnes. Per tot plegat no s'originà una significativa organització política i sindical d'oposició al règim. La qual cosa no vol dir que no es produís, com a la resta del país, una certa oposició social i cultural, ja ens hem referit a les actuacions d'entitats lligades més o menys a la Parròquia i als joves dels anys seixanta, especialment el grup Amics de Tothom i l'onada de grups musicals. Tot plegat no deixaven de ser vàlvules d'escapament d'un règim que no admetia escletxes i, en certa mesura, una oposició clara i directa, encara que molt matisada pel que fa als aspectes més polítics.

No tenim constància de la presència de persones organitzades políticament, i encara de manera molt puntual, fins a la primera meitat dels anys setanta, ens hi referirem en el proper capítol. Pel que fa a l'acció sindical, cal reduir-la a l'empresa Condiesel. En concret ens referim al conflicte de 1973. Aquell any, a causa d'un assemblea, evidentment no autoritzada, per exigir millores laborals, es produeixen dinou acomiadaments, entre ells hi ha alguns enllaços i jurats. L'agost de 1976 el Tribunal Suprem confirma l'acomiadament nul dels set enllaços i jurats, el 23 d'aquell mes aquests comuniquen que no s'incorporaran a l'empresa si no ho fan també el altres dotze treballadors.

A partir d'aquí es produeix una doble pressió, des de fora amb els acomiadats acampats a la porta i des de dins, amb assemblees i enganxines exigint la readmissió. El dia 30 d'agost el cap de personal comunica als acomiadats que els readmetran de manera escalonada, n'entraran dos cada setmana. I així serà.

Entre aquells acomiadaments i el seu reingrés es produeixen les eleccions sindicals de 1975. Unes eleccions que comporten l'estocada final al Sindicat Vertical.

Amb paraules de la mateixa policia, les eleccions havien comportat que un 69% dels elegits ho foren per les candidatures unitàries i democràtiques impulsades sobretot per CCOO. En total, segons la mateixa policia, dels elegits un 52% eren «rojos» (27%

«malos»), un 45% «no rojos» i només un 3% «azules». Una ensulsida en tota regla. A Sant Cugat es feren les eleccions, però no sabem els resultats, i, en tot cas, no sabem quin percentatge de «rojos» foren escollits, si ho foren.

A Condiesel l'empresa tingué dificultats per trobar persones que es volguessin presentar i, en tot cas, van servir de poc, aviat van quedar desautoritzades. El setembre de 1976 es constituïa un Consell de fàbrica, compost de delegats i delegades de totes les seccions, el qual estigué vigent fins a les primeres eleccions a Comitè d'empresa efectuades el març de 1978.

BIBLIOGRAFIA: CASAS i ROCA, Jordi (2022) i DDAA (2016).

1. 1975: L'ANY DE LA MORT DE FRANCO, LES COSES HAN COMENÇAT A CANVIAR

*Missa en homenatge al dictador Francisco Franco amb motiu de la seva mort.
 [AMSCV, fons Cabanas (fotògrafs). Foto: Carles Cabanas]*

El 1975, any en què va morir Franco, Sant Cugat comença a viure canvis que condicionaran la dinàmica dels anys posteriors, en definitiva, la Transició democràtica. Deixarem al marge en aquest capítol les associacions de veïns, ja ens hi hem referit en un altre. I, com sigui que l'organització sindical no comença fins a finals de l'any 1976, aquí ens limitarem a parlar de l'organització juvenil, la resistència cívica cultural i la presència política. En definitiva, aquelles activitats que van obrint espais de llibertat.

Els militants de la Joventut Comunista de Catalunya (JCC) es concentren en la creació i el funcionament del Grup de Jovent de la Unió Santcugatena. Un grup que entre mitjan 1974 i mitjan 1975 manté un ritme d'activitats realment intens. Pot dir-se que les seves activitats no deixen de tocar cap tema relacionat amb les preocupacions dels joves i de la societat en general: l'ensenyament, cursets de català, conferències sobre sexualitat,

excursions i cinema fòrum. El moment més conflictiu es viu el dia de Sant Medir, a causa d'un recital de música, en el qual es canta una cançó que molesta alguns regidors; els organitzadors acaben al quarter de la Guàrdia Civil, sense més conseqüències.

Es produeix una intensa activitat cívica i cultural, el resum de la qual pot ser aquest:

El febrer de 1975 es crea la Comissió de cultura de la Unió Santcugatena, amb una forta presència de militants del PSUC. La Comissió, per celebrar els 75 anys de l'entitat, organitza un seguit d'activitats, entre les quals cal esmentar la representació, per part del Grup de l'Escola de Teatre de l'Orfeó de Sant, de obra *La setmana tràgica*; i una taula rodona que porta per títol *Perspectives de Sant Cugat*. El novembre de 1975, conjuntament amb deu entitats més, organitza les *Primeres Jornades de Cultura Catalana*.

El novembre de 1975 neix la Coordinadora d'entitats, en la qual se n'integren una trentena. Els seus objectius són clars: coordinar-se, donar-se a conèixer mútuament les activitats i posicionar-se conjuntament davant dels problemes ciutadans.

El primer nucli polític organitzat del que tenim constància data de 1972 i es tracta d'una petita cèl·lula del PSUC, la qual distribueix diversos fulls volanders entre 1972 i 1974. No es fins el 1975 que el PSUC consolida la seva organització, aquest any ja disposa de dues cèl·lules i deu militants. Ja ens hem referit a la seva presència en la Unió Santcugatena i l'activisme de les seves joventuts (JCC) mitjançant el Grup de Jovent. A aquesta organització hi podem sumar alguns militants solts o mínimament organitzats d'altres partits, també òbviament clandestins: el Reagrupament Socialista de Pallach, el Moviment Socialista de Catalunya, Unió Democràtica de Catalunya, el PTE (*Partido del Trabajo de España*) i, probablement, el MCE (*Movimiento Comunista de España*). Paral·lelament comença a funcionar l'Assemblea Democràtica, la delegació santcugatena de l'Assemblea de Catalunya, creada el novembre de 1971. El 20 de gener de 1974 es fa la primera reunió. L'octubre d'aquell any signa un vull volander. El 1975 sabem que en formen part el PSUC, el PTE, un membre d'UDC i persones sense afiliació política, el que se'n dirà «no alineats».

Mentre, l'Ajuntament, presidit per Francesc de Paula Llatjós García, qui ha estat nomenat pel governador civil unes setmanes abans de la mort de Franco, no mostra, ni mostrarà durant el anys següents, cap intenció d'obrir-se políticament als qui fan oposició al franquisme.

BIBLIOGRAFIA: CASAS i ROCA, Jordi (1996 i 2022)

13. A TALL DE CONCLUSIÓ: BUI TS HISTORIOGRÀFICS I VIES D'INVESTIGACIÓ

La funció d'un estat de la qüestió historiogràfic és informar de quin nivell d'informació disposem i senyalar els buits identificats i, per tant, marcar línies d'investigació futures. No cal dir que el balanç és molt desigual. Hi ha períodes molts estudiats, com el primer franquisme, encara que cal aprofundir en la identificació i la biografia de les víctimes, i l'últim franquisme/transició democràtica o la societat santcugatena, especialment en la seva vessant associativa. En canvi hi ha també buits evidents, alguns d'ells absoluts. Per tant, es proposa de cara al futur tenir en compte les següents consideracions:

1. Tenim un desconeixement absolut, des d'un punt de vista historiogràfic, de la condició de la dona santcugatena durant el franquisme, la qual cosa no vol dir que no tinguem algunes idees generals i d'altres més específiques. En aquest àmbit cal fer, sobretot, un exercici d'història oral, encara hi ha vives moltes dones que van viure aquells anys, algunes fins i tot el primer franquisme.
2. No tenim notícies del funcionament de les estructures del règim, ens referim a la *Falange*, el *Sindicato Vertical*, la *Sección Femenina* i l'*Organización Juvenil de España*, més enllà de la seva arrencada durant els anys 1939-1941. La destrucció dels seus fons el 1977 farà molt difícil el seu estudi, però és evident que ha d'haver-hi documentació dispersa que és localitzable, començant per la de l'Arxiu Municipal.
3. En aquestes pàgines hem fet referència als barris o districtes, però cal aprofundir-hi. Hi ha coses sabudes, evidentment pensem en Valldoreix i la seva ELM o en la bibliografia gràfica sobre la Floresta, però cal millorar el que sabem per tal d'integrar-ho en la història del Sant Cugat del franquisme.
4. L'ensenyament és un altre tema per estudiar. Coneixem les escoles existents i el marc general que condicionava l'acció dels mestres i els alumnes. Però no sabem res de les diferències concretes entre l'ensenyament públic (molt reduït) i el privat, de l'ensenyament específic que condicionava l'educació de les noies, de les relacions entre les escoles i l'Ajuntament o de la distribució de la immigració entre les diferents escoles. D'altra banda, hi ha la qüestió de la repressió lingüística.

5. Tenim un bon gruix d'estudis sobre la vida associativa, però hi ha alguns buits. Pensem, per exemple, en l'Agrupació Escolta Berenguer el Gran, per on passaren desenes de joves que no volien enquadrar-se en organitzacions juvenils franquistes, i en el precedent de l'actual Ateneu Santcugatenc, que va començar com un grup de persones afeccionades a la filatèlia i la numismàtica.
6. En aquestes pàgines quasi no hem tocat el món esportiu, més enllà del Club Muntanyec i alguna altra referència. També mereix un estudi més aprofundit.
7. El paper de l'Església des d'un punt de vista estrictament eclesial mereix una mirada més profunda i cal esbrinar les vicissituds de les parròquies que no són Sant Pere d'Octavià: les de Valldoreix, la Floresta i Mira-sol.
8. Encara que en sabem força coses, cal aprofundir el coneixement sobre els canvis econòmics: declivi de l'agricultura, industrialització i expansió dels serveis.
9. Un altre tema gens estudiat, és el de la immigració. Tenim dades generals, però ens manca un estudi més detallat. Cal diferenciar entre la immigració barcelonina de la que procedeix de les diferents regions espanyoles, especialment d'Andalusia. Tenim un primer buidatge de dades sobre el barri de Sant Francesc, però cal treballar-lo. Cal relacionar la immigració amb el creixement urbanístic. Sense oblidar el procés del pas d'estiuejants a veïns.
10. Hem parlat de la inexistència d'una oposició política abans d'inicis dels anys setanta i d'una quasi inexistent organització obrera, però això no ha d'impedir la localització de resistències al franquisme, encara que en alguns casos força imperceptibles, especialment en el món cultural i juvenil, ja n'hem donat alguns exemples.
11. I, evidentment, no poden deixar d'estudiar i en profunditat l'acció de govern de l'Ajuntament, imprescindible per entendre els canvis locals. Cal començar per l'estudi del seu personal polític (antecedents polítics, sectors socials, professions,...), avui per avui només coneixem els alcaldes.

BIBLIOGRAFIA:

ANDRÉS COLL, Mercè (2023). *El moviment sardanista. Passat i present a Sant Cugat del Vallès*, Ajuntament de Sant Cugat del Vallès

ARRIBAS, Ramón; MÓDENES, Juan Antonio (1994). «Les disparitats en els creixements de Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès: tres vies en el procés de consolidació urbana del sud del Vallès Occidental, 1960-1991», *Gausac*, 4, p. 11-37.

ARRUGA, Claudia i VERNET, Aram (2023). *La Floresta (Pearson) desapareguda*, Efadós i Ajuntament de Sant Cugat.

BARDAVIO NOVI, Antoni (2007). «El Joan Maragall, setanta-cinc anys d'escola pública», *Gausac*, 28-29, p. 183-197. I número 28 (2007). Separata.

BORDES, Jordi (1994). *Un passeig pel record. Associació de Propietaris i Veïns de la Floresta Pearson*.

BORRÀS, Antoni (1983). «La Biblioteca Borja de Sant Cugat del Vallès», *Estudis Santcugatencs*, 2, p. 45-62.

BORRÀS, Antoni (2005). «La Biblioteca Borja de Sant Cugat del Vallès», *Gausac*, 27, p. 35-48.

BRUN SANTDIUMENGE, Josep Maria (2012). «Un camí cap a l'excel·lència. 1959 Condiesel-Lucas-Varity-Delphi 2009», Sant Cugat del Vallès, Edf. Grup de Jubilats de Delphi, Lucas i Condiesel.

BUSQUETS i FÀBREGAS, Jaume (1992). «Territori i paisatge a Sant Cugat del Vallès», *Gausac*, 1, p. 75-88.

CABANAS, Frederic (2024). *Conjunts de Sant Cugat dels anys seixanta. La generació "Beatles/Rollings"*, Sant Cugat del Vallès, d'Octavià edicions.

CABRÉ, Tate i ROMANÍ, Daniel (2009). *Parlen les dones. Sant Cugat del Vallès, 1912-1936*, Quaderns de divulgació històric 4, Generalitat de Catalunya.

CABRERIZO i BELL, Josep Maria (2008). *Sant Cugat del Vallès, 1968*, Sant Cugat del Vallès, Edició de l'autor.

CANALS i GUAL, Josep (1997). «L'art del segle XX a Sant Cugat», *Gausac*, 11, p. 23-52.

CANALS i GUAL, Josep (2002). *L'Art del segle XX a Sant Cugat, 1900-2000*, Sant Cugat del Vallès, Gràfiques Celler SA.

CASANOVA, Julián (2025). *Franco*, Barcelona, Crítica.

CASAS i ROCA, Jordi (1993). «La creació de l'entitat local menor de Valldoreix», *Gausac*, 3, p. 35-44.

CASAS i ROCA, Jordi (1996). «La transició democràtica a Sant Cugat: una lectura», *Gausac*, 9, p. 121-136.

CASAS i ROCA, Jordi (2006). «De vila rural a ciutat de serveis», a BARDAVIO, Antoni et alí, *Història de Sant Cugat*, Valls, Museu Sant Cugat i Cossetània Edicions, p. 211-281.

CASAS i ROCA, Jordi (2016). L'edat d'or de les associacions de veïns santcugatencs, 1975-1979, *Gausac*, 48-49, p. 153-156.

CASAS i ROCA, Jordi (2022). *El PSUC i la Transició Democràtica. Sant Cugat del Vallès, 1975-1981*, Dossiers Santcugatencs, 3, Sant Cugat del Vallès, Grup d'Estudis Locals.

CASAS i ROCA, Jordi, CASAS i VÁZQUEZ DE NOVOA, David i MOTA MUÑOZ, José Fernando (2024). «Els alcaldes i les alcaldesses del Sant Cugat del Vallès contemporani, 1835-2024», *Gausac*, 57, p. 55-86.

CASAS i VÁZQUEZ DE NOVOA, David (2024). «La premsa conservadora a Sant Cugat del Vallès durant la Transició», *Gausac*, 57, p. 29-54.

CIFUENTES i COSTA, Jaume (2021). «Ernest Auladell Domènech, president del Club Muntanyenc Sant Cugat, 1949-1957. Una visió diferent d'aquella època», *Gausac*, 54, p. 7-40.

CIFUENTES i COSTA, Jaume (2019-2020). «L'orfeó de Sant Cugat», *Gausac*, 52-53, p. 83-116.

CIFUENTES i COSTA, Jaume (2022). «El club Amics de Tothom (la Tothomada), 1966-1969. Una revisió històrica del període que ens va portar a aquest moment i el seu desenllaç», *Gausac*, 55, p. 97-132.

CONTEL, Josep Maria (2022). *Sant Medir desaparegut*, Barcelona, Efadós, Ajuntament de Barcelona, Taller d'Història de Gràcia i Federació de Colles de Sant Medir.

CORTÉS GARCÍA, Juan José (2004). *L'Associació de Propietaris i Veïns de Valldoreix: 100 anys*. Sant Cugat del Vallès, Associació de Propietaris i Veïns de Valldoreix.

CORTÉS GARCÍA, Juan José, amb la col·laboració de Josep Lluís Martín i Berbois (2004). *Valldoreix. La voluntat d'un poble*, Entitat Municipal Descentralitzada de Valldoreix.

DDAA (2007). *Societat Coral La Lira. Sant Cugat del Vallès. 125 aniversari*, Sant Cugat del Vallès.

DDAA (2005). *Franquismo. El juicio de la historia*, Madrid, Temas de hoy.

DDAA (2016). *Anem junts, 1970-1990. El Consell de Fàbrica de Condiesel, una història de lluita obrera*, Barcelona, El Foli Verd Sccl.

DENGRA CARAYOL, Andreu (2003). «Els vincles internacionals de la Casa Aymat», *Gausac*, 22, p. 11-21.

FIGUERES, Josep Maria (1984). «La premsa a Sant Cugat del Vallès (1921-1984)», *Estudis Santcugatencs*, 3-4, Sant Cugat del Vallès.

FOJ, Gemma; ROCA, Jordi (1989). «La Festa de Sant Medir», *Viure a Sant Cugat*, 8.

FONTANA, Josep (ed.) (1986). *España bajo el franquismo*, Barcelona, Crítica.

GARRELL i GRAU, Miquel (2024). *Memòries de la Penya Regalèssia recordades per Miquel Garrell i Grau. Des del 1939 fins el 2014*. Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

GIL, Roberto i ESCAYOLA, Ramon (1956). *Historia de Valldoreix*, Asociación de Propietarios y Vecinos de Valldoreix.

GONZÁLEZ MARCÉN, José Miguel (2004). «La Floresta, els TBO i els setanta», *Gausac*, 24, p. 61-65.

GRAU i GARRIGA, Tomàs (1996). *La vinya i el blat a Sant Cugat*, Sant Cugat del Vallès, Publicitat & Edicions.

GRAU i GARRIGA, Tomàs (2011). *Mirant enrere. Personatges i costums del meu Sant Cugat*, Sant Cugat del Vallès, Museu de Sant Cugat i Tot Sant Cugat.

LABORDA i GIL, Xavier (1999). «Salutacions de la democràcia en festes», *Gausac*, 14.

LLATJÓS, Francesc de Paula (1991). *Sant Cugat del Vallès. De vila rural a ciutat moderna*, Barcelona, Oikos-Tau.

LLOVERAS, Quim (2019) *Valldoreix. Records i converses amb Magdalena Macià*, Barcelona, Serveis Editorials Addenda SCCL.

LLUNELL, Pepa (2010). «Records de la Creu Roja de Sant Cugat del Vallès», *Gausac*, 36-37, p. 134-136.

LÓPEZ, Joan (2020). *La Casa Aymat per dins, 1961-1980*, Barcelona, Fullcolor Printcolor SL

MIQUEL i SERRA, Domènec (1993). «La industrialització a Sant Cugat del Vallès: algunes consideracions», *Gausac*, 3, p. 45-55.

MIQUEL i SERRA (1994). «La formació del Sant Cugat contemporani», *Gausac*, 5, p. 71-84.

MIQUEL i SERRA, Domènec (1996). «Sant Cugat del Vallès: de la revolució de la vinya al PGM», *Gausac*, 9, p. 77-84.

MIQUEL i SERRA, Domènec (2001). «Aproximació a la indústria tèxtil de Sant Cugat del Vallès. Segles XIX i XX. Empreses i empresaris», *Gausac*, 18, p. 31-50.

MIQUEL i SERRA, Domènec (2012-2013). «50 anys de la nevada de Nadal de 1962 i del campionat d'ski al "Golf-Horn"», *Gausac*, 40-43, 233-236.

MIQUEL i SERRA, Domènec (2016). «Sant Medir. L'home, la llegenda i l'aplec», *Gausac*, 48-49, p. 7-62.

MIQUEL i SERRA, Domènec (2017). «L'Aplec de Sant Medir. Festa per a un sant que no va existir», *El Vallès: festa, cultura popular i patrimoni cultural immaterial*, Recull de ponències del IV Curs d'Història del Vallès.

MIQUEL i SERRA, Domènec i CASAS i ROCA, Jordi (2017). *Al tren! Cent anys de ferrocarril a Sant Cugat, 1917-2017*, Sant Cugat del Vallès, Ed. Museus de Sant Cugat, Ajuntament.

MIQUEL i SERRA, Domènec (2018). «50 anys de l'escola Pla Farreres. Qui era Joaquina Pla Farreres?», *Gausac*, 51, p. 93-104.

MIRALLES, Francesc (2009). «Sobre l'Escola Catalana de Tapís», estudi introductori al catàleg *Escola Catalana de Tapís. El tapís contemporani català*, Sant Cugat del Valles, Gràfiques Celler SA.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (2008). *La anatomía del franquismo*, Barcelona, Crítica.

MOLINERO, Carme, RISQUES, Manel i VILANOVA, Francesc (2015). *Sobre el franquisme i Catalunya*, Barcelona, Editorial Efadós SL.

MONTSERRAT i RIBALTA, Miquel (2019-2020). «La llegenda Borjadín», *Gausac*, 52-53, p. 205-2011.

MOTA MUÑOZ, José Fernando (1994). «Els primers anys del franquisme a Sant Cugat del Vallès, *Gausac*, 5, p. 31-49.

MOTA MUÑOZ, José Fernando (2001). *La República, la Guerra Civil i el primer franquisme a Sant Cugat del Vallès (1931-1941)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MOTA MUÑOZ, José Fernando (2017). «Carta d'un exiliat a un sacerdot franquista», *Gausac*, 50, p. 175-206.

MOTA MUÑOZ, José Fernando (2021). *Els deportats santcugatencs a Mauthausen*, Quaderns Monogràfics. Patrimoni i història de Sant Cugat, 4, Museu de Sant Cugat/Ajuntament de Sant Cugat.

OTERO CARVAJAL, Luis Enrique i CLARET MIRANDA, Jaume (2025). *El gran retroceso. El primer franquismo, 1939-1953*, Madrid, Libros de la Catarata.

PEDRÓ i FONTANET, Rogeli (2004). *Tradicions santcugatencques*, Tarragona, Cossetània Edicions.

PUEYO i MASI, Imma (1999). «Teresa Farrés, pintora i pedagoga», *Gausac*, 15, p. 79-80.

PUEYO i MASI, Imma (2000). «Pep Blanes. Retrospectiva», *Gausac*, 16, p. 86-87.

PUEYO i MASI, Imma (2005). «Joan Tortosa i Sant Cugat», *Gausac*, 26, p. 11-34.

PUEYO i MASI, Imma (2013). «Mercè Diògene: 90 anys de creativitat», *Gausac*, 40-43, p. 271-272.

PUEYO i MASI, Imma (2015). «Pep Codó. Escultor a Sant Cugat», *Gausac*, 46-47, p. 7-58.

RIBERA i VILLANUA, Climent; AULADELL i SERRABOGUNYÀ, Joan (2001). *100 anys d'història, 1900-2000. Societat Coral la Unió Santcugatencs*, Sant Cugat del Vallès, Ed. La Unió Santcugatencs.

RIQUER, Borja de i CULLA, Joan B. (1989). El franquisme i la transició democràtica (1939-1988), VII volum de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar, Barcelona, Edicions 62.

RIQUER, Borja de (director). «La llarga postguerra, 1939-1960», a *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum 10, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

RIQUER, Borja de (director). «De la dictadura a la democràcia, 1960-1980», a *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum 11, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

RIQUER, Borja de (1999). *Franquisme, transició i democràcia*, a RISQUES, Manel (dir.), *Història de la Catalunya Contemporània (Part 6)*, Barcelona, Pòrtic, Biblioteca Universitària.

RIQUER, Borja de (2010). *La dictadura de Franco*, volum 9 de la *Historia de España* dirigida per Josep Fontana y Ramón Villares, Barcelona, Crítica/Marcial Pons.

ROMANÍ, Daniel (2000). *Les sagues de Sant Cugat, Sant Cugat del Vallès*, Museu de Sant Cugat.

RUMBAU, Montserrat (1991). *Sant Cugat, abans d'ara*, Sant Cugat del Vallès, Ramon Grau.

RUMBAU, Montserrat , GRAU, Tomàs (2000). *Sant Cugat 100 anys, 1900-2000. Un recorregut pels esdeveniments més importants del segle, il·lustrats any rere any*, Sant Cugat del Vallès, Premsa Local Sant Cugat SL.

RUMABU SERRA, Monserrat; TROYANO CUSSÓ, Joan (2008). *L'abans. Recull gràfic. Sant Cugat del Vallès, 1880-1965*, El Papiol, Editorial Efadós.

SALANOVA DÍAZ, Elisa (2004). «Les Planes», *Gausac*, 24, p. 19-40.

SESMA, Nicolás (2024). *Ni una, ni grande, ni libre. La dictadura franquista (1939-1977)*, Barcelona, Crítica.

SIMÓ, Joan (1996). *El celler. 75 anys de cooperativisme a Sant Cugat*, Moià, Vitivinícola de Sant Cugat del Vallès SL i Edicions Raima.

SOLIVELLES i CASTILLO, Albert (1993). «La producció del vi a les llars pageses de Sant Cugat del Vallès», *Gausac*, 3, p. 83-87.

TORTOSA i SAPERES, Joan (1993). *S'aixeca el teló. El teatre santcugatenc a través de l'Agrupació Teatral Maragall, 1949-1993*, Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

TORTOSA i SAPERES, Joan (1986). *Cròniques de Sant Cugat*, Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

TORTOSA i SAPERES, Joan (1995a). «Pas a pas. Un itinerari per Sant Cugat (I)», *Gausac*, 6, p. 25-42

TORTOSA i SAPERES, Joan (1995b). «Pas a pas. Un itinerari per Sant Cugat (II i III)», *Gausac*, 7, p. 11-34.

TORTOSA i SAPERES, Joan (1996). *Pas a pas. 3 itineraris per Sant Cugat*. Monografies GEL, 1, Sant Cugat del Vallès.

TORTOSA i SAPERES, Joan (2012-2013). «Sant Cugat en l'estètica de Grau Garriga», *Gausac*, 42-43, p. 237-240.

TROYANO, Joan (1993). «El redreçament cívic i cultural a la Catalunya de la postguerra. La delegació de Sant Cugat del Vallès de la Comissió Abat Oliva (1947-1949)», *Gausac*, 2, p. 47-62.

TROYANO, Joan (1994). «La farinera de la família Estapé», *Gausac*, 5, p. 93-95.

TROYANO, Joan (1994). *50 anys del Club Muntanyenc Sant Cugat, 1944-1994*, Club Muntanyenc, Sant Cugat del Vallès.

TROYANO, Joan (1996). «100 anys d'associacionisme agrari a Sant Cugat del Vallès (1896-1996)», *Gausac*, 9, p. 79-100.

TROYANO, Joan (2013). «L'associacionisme agrari del primer franquisme (1939-1945), *Tot Sant Cugat*.

TROYANO, Joan (2023). *La festa de Sant Antoni Abat. Més de 150 anys d'història a Sant Cugat del Vallès*. Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

UDINA, Rosa Maria (2022). «Els primers anys de la facultat de Lletres de la UAB, a Sant Cugat», *Gausac*, 55, p. 159-160.

FONS DOCUMENTALS:

Arxiu Municipal de Sant Cugat del Vallès (inclou el fons fotogràfic Cabanas)

Arxiu de l'Entitat Municipal Descentralitzada de Valldoreix

Arxiu de la Parròquia de Sant Pere d'Octavià i de les altres parròquies

Arxiu Comarcal del Vallès Occidental-Arxiu Històric de Terrassa (hi ha el fons del Jutjat de Terrassa)

Arxiu del Govern Civil

Arxiu de la Diputació de Barcelona

Arxius d'entitats i associacions de Sant Cugat (Club Muntanyenc, Unió Santcugatena, Societat Coral La Lira, Associacions de Veïns, Partits,...).

Hemeroteca de la premsa generalista (*La Vanguardia*, *El Correo Catalán*,...).

Arxius particulars

ALTRES FONTS:

Entrevistes a persones que van viure el franquisme

Objectes històrics. Fons Museu Sant Cugat